

БУРУНГИ ҚОЗИЛАР

ЕКИ МАЙСАРАНИНГ ИШИ

Уч тўсуқда кулку

Деҳқонлар турмушидан

Воқеа Сўқ шаҳрида

Уйновчилар:

Чўпон — 26 ёшда; қора мўй, қизил юз, оқ пўст, нозик чирой, ўрта бўй, юмшоқ сўз, гавдали бир йигит.

Ойхон — 16 ёшда; мақтовдан ортиқ чиройли, узун соч, ширин сўз бир қиз. Чўпоннинг хотини.

Майсара — 55 ёшда; узун бўй, кулимшак, ботир юрак, оқ пўст, қора мўй хотин.

Мулла Дўст — 54 ёшда; шўх табиат, оқ соқол, қора пўст, кўнгилчан бир киши. Қозининг хизматчи ҳам мулозими.

Мулла Рўзи — 56 ёшда; керик соқол, шўх табиат, мухлис бир киши. Қозининг аълами.

Ҳидоятхон — 35 ёшда; эчки соқол, қора пўст, ахлоқсиз бир киши. Қозининг ўғли.

Қози — 63 ёшда; серсоқол, гавдали, оқ пўст, шўх табиат, қоринли бир киши бўлиб, юртнинг қози калонидир.

Нодира — 21 ёшда; ғоят гўзал, қора мўй, буғдой тус, ўрта бўйли, ҳарир табиатли бўлиб, қозининг ўн бешинчи хотини.

Тоҳир — 28 ёшда; оқ пўст, қора мўй, кўкракли, қалин товушли, ўрта бўй, чиройли бир йигит бўлиб, Нодиранинг бешик кетлик маъшуқидир.

БИРИНЧИ ТУСУҚ

Жой эски турмушча бўлиб, уйлар, токчалар пахса деворидан ясалган, турмуш асбоблари ғоят содда кўринурлар. Кийимлар ҳам мурсақ тўн, жиякли кўйлак, йигитларда қўш белбоғлар, чориқ кийимлар, рўпарада тахмон (сандиқ-кўрпаси билан), ўнг томонда токча (идиш-товоқлари билан) сўл томонда икки токча, ораси эшик (дераза) бўлиб, Чўпон билан Ойхон ҳасратлашиб ўтирганларида тўсуқ очилур.

Чўпон. Эй мен ичкиб суйган ёрим, бу қандайин бадбахтлик бўлдики, мен сени кўнгилдагидек чоғ-чоғида кийинтириш, кунида ёруғ дунёнинг бошқа-бошқа ширин неъматлари билан яшатмоққа бечораликдан қўлим қисқадири. «Етим оғзи ошга етса, бурни қонар», деган бурунгилар мақоли бари меним учун айтилган туюлур. Қошки, мен дунёга келмаган бўлсам, сени ипақдек юмшоқ юракларингга тарақдек қадалмаган бўлур эдим. На қилай, раҳмсиз фалак ихтиёрида бўлганидан сўнг... *(Кўз ёшини суртар.)*

Ойхон *(куюниб)*. Минг, минг марта сизга тавалло қиламанки, мен сизни бойлик билан бўлишингизни суйиб тегмадим. Бор тўрт мучангиз билан соғлиқ-саломатликда бўлиб юришингизни севиб тегдим. Меним энг бахтли кунларим соғлигимда айрилмаслик, ўлимда сиздан кейин қолмасликдир. Мени юрагимда ёнган алангалар, яхши кийим, нозу неъматлар билан эмас, балки туну куни бошимдан бир дам йироқ бўлмаган соғлигингизни қалин соялари билангина паст ва нобуд бўлгай. Ёрим, бепарво бўлманг, мени парвойимга келмаган нимарсалар ғуссаси билан чехрангизга келтирган хафаликларингиз бахтли бошимни ажал тўшагига еткурмасин!

Чўпон *(хушмадона)*. Ширин тилларингга жоним тасаддуқ бўлсин, Ойхон! Мен ҳеч ўйламаган эдимки, сендек кўк қизи бўлган бир малак, менимдек қора ер фарзандларига тенг бўлгай! Сени ҳар жилмайишинг юрагим булбули учун юз минг баҳордир, қошки, изларингга ётган тиканлар бу кўзларимга қадалгай. Бу борлиқ дунёсининг қайси бир жон эгаси ишона олурдики, хонлар, хоқонларга муяссар бўлмаган Ойхондек

Эрам паризодаси, Чўпондек одам фарзандлари ичинда энг тушкун бир йигит қучоғида бўлгай. Бу кўркам бахтим учун ҳар бир сўлишимни севимли эгам учун шукрсиз ўтқарсам, куврони неъматларнинг энг улуғворларидандир. Локин (*қучоғига тортимсираб*) сенингдек жоним жононаси тенг-тўшлари, дўст-душманлари орасида маъюс бўлганидан, Чўпондек бўз йигит донгини кўтарган мингларча ботир гавдаларни йўқ бўлгани яхшироқдир! Қошки, бу мусофирлик устига донишманд

10 ота, оналарим яна тўрт-беш йил соғ қолсалар эди, ўзимни анчалик тутиб, ҳар бир тилагимга энг осон йўллар билан етиштириш ҳамда сенингдек суйган муниси хоним билан озорсиз рўзғор тебратишни тоза ўрганиб қолгай эдим. (*Кўз ёши.*)

О й х о н (*бўйнига қўл солиб, қучоғига босиб*). Эгам берган азиз неъматим, ҳар бир гулни ўзгача иси бўлган билан, булбулни суйгани қизил гулни ўзи эмасми?! Мен сени суйдим, ўзгасига не парвойим бўлгай! Чўпонимнинг (*силаб*) мана шу қора кўзларидан сўз очган

20 хотин-қизлар Ойхоннинг тенги-тўши, чинакам хайрихоҳлари эмасдирлар. Мени шу дардимни қизлиқ чоғимдан била келган тенгу тўшлар бошқа афсоналарни менинг қошимда сўзлашга қандай ботинсинларки, бизнинг бу ширин турмушимизнинг мунглиқ ашулалари бу юртнинг ҳар бир қоронғи уйларидаги қизларнинг кўнгил юпотғичлари бўлгандир. Ёлғиз иккимизни муҳаббатимиз билан душманларни қон йиғлатмоқ учунгина чақирган жойларига борурман. Бўлмаса, менга юз мажлис, минг сайри боғ, бир марта қучоғинга бош қўйиб,

30 тўлин ойдек юзларингга бир термулишча роҳат беролмасдир. Азизим, ота, оналарингни эслаб, мени ҳам юракларимни ёндирмаки, кўз олдимиздаги тирикларимизни борлигини бир босгон изинг учун қурбон қилмишман. Сенинг кўнглингга ёлғизлик армон бўлмаса, менга хону султонларнинг олтин саройларидан элдан йироқ ўрмонлик ичида сени билан яшил ўт чайнаб яшамоқ ортироқдир. (*Қучиб оғзидан ўпиб, кўз ёшин суртар.*)

Ч ў п о н (*юзларидан ўпиб, силаб*). Севгилим ёрим,

инжудек тизилган ҳар бир сўзларинг умримга умр, севгимга севгулар қўшади.

Ойхон туриб ўтирар.

Сендан бир он айрилганим ўлганимдир. Лекин бунда бир сир бордирки, ўн-ўн беш кун айрулиқ солган билан яна умрлик дилшод яратгусидир.

Ойхон. Қандайин қисқа айрилиқ бўлмасин, унинг ҳар бир ширин нафасидан қора тупроқ ости яхшироқдир. *(Йиғлар.)*

Чўпон. Бир бор эшитгил, сўнгра онгларсан.

10

Ойхон *(йиғи товуши билан)*. Сўзинг ўлмасин шунчалик...

Сукут.

Чўпон. Бунда биласанки, отамнинг обод ер-сувлари жуда ҳам оздир. Унинг сабаби бўлса, отам ўз севган юртини ташлаб, бунда бутунлай қолишга ҳеч бир ихтиёр қилмагандир. Чунки биз бунда бор-йўқ бир хола, ота-онам билан менгина эдик. Бошқа қариндош-аймоғимиз йўқдир. Балки сенга холам ҳам ҳикоя қилгани йўқдир. Энди мен очиб айтсам бўлур. Чунки сенинг менга бўлган севгуларинг сени у сўзга ишонтирадур. Жоним Ойхон! Биз бу юртда бунчалик фақир бўлган билан ўз юртимизда яхшигина деҳқонларданмиз. Отам бу ерларга Насруллахоннинг зулмидан қочиб келгандир. «Қачон Насруллахон дунёдан йўқ бўлса, ўз юртимга кетаман», деб оғзидан узмас эди. Ҳатто, «Уғлим, агар бир ёмон отангни сўзини олур бўлсанг, биздан кейин қолсанг ҳам, юртингдан йироқ қолма», деб насиҳат қилар эди. Мана шунинг учун бунда ҳеч бир меҳр қўйиб, ер-сув ортдирмади. Отамнинг бор умрини сарф қилиб обод қилган қирқ кунлик бир боғи бордирки, Эрам унинг олдида кўримсиз бир ўрмон бўлиб қоладир. Ҳозирда тоға ва амакиларимиз қўлида бўлса керак. Ота, она ўлгандан бери ҳеч бир хату хабар келмайди. Элимиздан келган бир савдогарни айтишига қараганда, бутун боғ-ерларимизни Ҳисор ҳо-

20

30

10 кими олиб қўйган экан. Ҳозирда янги бўлган ҳоким қайтариб берган эмиш. Тоға ва амакиларим ҳам ўлиб, сағирлар қўлида бутун хароб бўлгандир. Мана, шунинг учун сени холамга топшириб, ўн-ўн беш кунлар ичида шуни бир хабарин олмоғим керакдир шунчалик. Агар шу гаплар тўғри бўлса, бориб, шунда яшамоғимиз керакдир. Бўлмаса, бир бошқа юртларда яшамасак, бу юртларда мулки, дўкони, саройи ёки ўрда яқинларидан бўлмаган кишиларни тириклик қилмоғи кучлик бир азобдир. Жоним, мени юрагим кўп вақт сендек дило-ромим билан роҳат кўрмакни истайдир. Отанг ҳаж кет-гандан бери яна бекаслигим ортди. Холам бўлса, туни-куни қонлар йиғлайди. Унинг ушоқ болалари улуғ бўлди, жигарлари эзилмасунми? Ул кетса, икки ёлғиз доғ-ҳасрат остида қолурмиз. Билмадим, сабабларга ту-шундингми, йўқми?!

20 Ойхон (*бўйнига қўл солиб*). Эй азизим! Маъшуқ қайда бўлса, ошуқ шунда бўлур. Сенинг юрагинг гули қайда очилур бўлса, булбули шундагина сайрар. Сени изинг сурмасидан айрилган бу кўзларимга лаҳад туп-роқлари тўлсинки, бир одим сендан йироқ қолсам. Қани, юр! Қошки ҳозир кетсак. Босган изларингга уруғ-аймоғларим садақа бўлсин! Кулиб бир жилмайганинг менга чўлларни жаннат тусли кўрсатади. Локин сен еру сув, боғ-роғди андишасин қилма. Отамдан қолган боғ-роғлар бизни умрга, ҳар қанча ўйнаб турмоғимизга етадир. Ҳатто отам кета туриб, оғаларим, онамга дедик, «Қамоли мени боғ-роғимни бош хўжаси қизим билан куёвимдир, улар тилаган ерларидан ҳар қанча олмоққа ҳақлидирлар. Агар бунга қулоқ бермасангиз, тирик қайтсам, маҳри мерос қилурман. Ўлсам, молим сизга ҳаром бўлсин». Сени парвойингга келмагани учун мен оғиз очмас эдим. Кел, тилаган жойларимиздан ай-риб олиб, иккимиз ҳам меҳнат, ҳам роҳат қилайлик!

30 Чўпон. Рўзғоримнинг баҳори Ойхон, мени отам ёшлигимдан дала меҳнати билан ўстиргандир. Ёшлик-даги билак кучларим билан обод бўлган боғчаларимизни турли мевалари, етук ерларимизни қизларнинг соч-ларидек силкиниб турган буғдойлари, кулиб турган гул,

мақтаб турган булбуллари, алла-алла дегандек шилдир-шилдир оқиб турган сувларини кўз олдидан жи-мир-жимир ўтиши ҳаргиз ором олмайди. Нима бўлса ҳамки, жоним Ойхон, «Чет юртининг шоҳи бўлганча, ўз юртининг гадоси бўл», дегандек, йўлдошим кўмилган тупроқ, ёш кучим синган боғ-роғ, ёш ўйнаб ўсган жўра, ўртоқларнинг доғу ҳасрати ҳеч бир юрагимнинг очилишига қўймайдир (*кўз ёшини суртиб*), опа-сингил, уруғ-аймоқнинг ғаму фироғин айтмоққа ҳеч ҳожат йўқдир. Отам раҳматлик билан очиқиб, чарчаб ишлаб турган чоқларимизда раҳматлик онам билан кичик синглимни кўтариб келган ошларин шошилиб, тўйиб ичиб, салқин толлар соясида ширин-ширин уйқуларга толиб, хаёл сураб эдимки, «Мен ҳам улғайсам, севган қаллигим, ширин-шакар қизларим бўлса, шундаин ош кўтариб келсалар», деб уйқуга ботиб, нозик-нозик тушлар кўрар эдим. Улуғ эгамга шукурлар бўлсин, суйган қаллигим (*ушлаб ўпиб*), сендек паризодимга етдим. Эсон бўлсак, ширин-шакар қизларимиз, кўкмак ўланлик далаларимиз ҳам бўлур. Афсуски, у чоқларда, мен оналаримни кўрдим, аммо улар бизларни кўролмаслар. Хайр, бўлурмики, қўлингни қўлимга бериб, менинг шу орзуларимга йўлдошлик қилсанг!

Ойхон. Ойхон ҳар бир орзуларингнинг садоғаси бўлсин. Сенинг розилигинг нимадан бўлса, менинг шодлигим шундадир. Ҳозир, десанг ҳозирман.

Чўпон. Бағрим қуввати Ойхон! Мен биламанки, сен мени, мен суйгандан ортиқ севасан, борган еримга бирга етарсан, локин бунда бир сўз борки, бу кунгача ул томондан ҳеч бир хабар йўқдир. Шунинг учун аввал ўзимнинг бориб хабар олмоғим керакдир. Ундан сўнг бирга сафар қилмоғимиз керакдир.

Ойхон. Мен сендан бир дамгача айрилурга тоқатим йўқдир. Айру қолгандан бирга бўлиб фалакнинг нақадар кўркам жабр-жафолари бўлса, бирга кўрурман. (*Йиғлар.*)

Чўпон (*сарилиб*). Ойхон! Ойхон! (*Юзларин силар.*)

Ойхон. Жоним! (*Йиғлар.*)

Чўпон. Сен мени айрилиб чидар, деб ўйлайсанми?

Ойхон. Бўлмаса, нега ташлаб кетишга ихтиёр қилурсан?

Чўпон. Ўлим айирмай илож йўқдир. Ташлаб кетишимнинг сабабларини биласанми?!

Ойхон. Мендан кўнгилсизлигинг бордир. Е элинг-да... (Қаттиқ йиғлар.)

Чўпон. Нима, нима?!

10 Ойхон. Мени билмас, дерсан. Чехра деган кўнгилнинг ойнасидир. Оғнан-боғнан кўзингдан ёш тўкиш, оҳ чекишларинг орзумга етмай озуғларимни синдирмагай эди.

Чўпон. Ойхон, Ойхон! Кўркам эгам отидан қасам ичаман, сендин бошқа тилагим йўқдир. Беҳуда ўйларга йиғламоқ — соғ юракни доғламоқдир. Яна ёлғизлик билан танилган кучли тангрим билан онт этаманки, дунё охиратимнинг кўркамлиги сендин ўзга билан эмасдир. Юракда сир кўмилмасдир. Хотинларга ҳийла, йигитларга баҳона топилмай қолмасдирки, ваъда вафосини бузмоқ бўлса, қочиб кетиш ихтиёрини мендан кутма. Менга уятдин ўлим ортиқдир. Бундан буён бундай сўзларни орага солмаки, аччиқ ўйин ширин турмушларни бузади.

Ойхон. Нега узоқ ерларга ташлаб кетишга кўнглинг унайди? Билмасам, севганингчали соғинармисан? Соғина қолсанг, қандайин чидарсан? Узоқ қолиб келарсан, Ойхоннинг кўмир тусли гавдасин қора тупроқ устида кўрурсан. (Йиғлар.)

30 Чўпон. Ойхон, тирикликка бундай умидсиз, иншончсиз қарашлар тириклик ширинлигидан тотмаганлар ишидир. Мен Ойхондек шакаримни топдим, энди турмуш шарбатин тотмоқчиман. Севганимчалик соғинарман, соғинганимчалик чидарман. Чунки мен сенинг билан умрли тириклик этурман, деганман. Оз кунда соғлом етиб келиб, шу қизил юзларингдан яна (қучиб, ўпиб) қучиб-қучиб ўпарман. Яна сенга ишонтириб сўзлайин, нима учун сени ташлаб кетарман. Ойхон, бизнинг Ҳисор ҳокимидек одамзод ичинда ҳеч бир золим, бадкор ўтмагандир. Чиройли қизлар у ёқда турсин, ҳат-

то кишиларнинг ҳарамларигача қўл узатмай қўймайди. Отам акамга Хол иноқ деган мирзабошининг Хурзод исмли қизини олиб берган эди. Отангиз сизни қандай хондан қочириб менга берган бўлса, унинг ҳам воқеаси шундай эди. Янги келган ҳоким Хурзоднинг донгли чеварлигин эшитиб, яширин хотинларини юбориб, ўрдасига келиб юришга димлатган экан. Хурзод қўрқиб онамга, онам отамга айтгандан кейин, отам раҳматлик бир кечада ҳаммамизни бир томонга олиб қочмоққа тайёрланганин сезишиб қолганлар. Ҳоким Хол иноқни чақиртириб, сарполар кийгизиб, иноқлик мансаби беришга ваъдалар қилиб, мана бундай ҳийлалар ўргатганлар: «Менинг қизим ҳокимлар даргоҳига лойиқ қизлардан эди. Эски ҳокимнинг иноғи бўлиб олиб, мени сиёсат билан қўрқитиб, қизимни ўғлига зўр билан никоҳ қилдирди. Ҳозирда қизим кўнгилсизликдан девоналикка яқинлашибдир. Умид қиламизки, фуқаропарварлик қилиб, қизимни кўз ёшига тарахҳум этиб, айиртириб қўйсангиз. Бўлмаса ўзини ҳалок қилгусидир, барчамиз зоминига қолурмиз». Мана, бир томондан, кўрққанидан, бир томондан, олти кўнлик омонат мансабига динни, имонни сотиб мирзабоши ариза бергандир. Бўлмаса, қизини эски ҳокимдан қочириб, зўрлаб ўзи [акамга] берганини бутун эл билса ҳам қандай қилсин! Унинг зулми ҳамманинг бошида бордир. Дарров ҳоким отам билан акамни зиндонга солдирди. Бечора акамни зиндонда шундай урганларки (*йиғлар, Ойхон ҳам йиғлаб турар*), бир ёқдан, кўрқиш, калтак дарди, бир ёқдан севгили Хурзод ва кичик гўдакларнинг аламидан бир ҳафтага етмай вафот топди.

О й х о н. Оҳ, вафосиз фалак! Бу қандайин дунёдорликки, ҳар бир юртнинг ҳокимида шундайин ёмон туйғулар, бечора ҳар бир эл бошида шундай заҳарли қайғулар бордир.

Ч ў п о н. Ҳоким акам ўлгандан кейин, ўз-ўзидан, отамни амирга боришидан қўрқиб, ота, онам билан мени ҳамда Хурзод ёнида кўмакчи бўлиб турган шу Майсара холамни бу юртларга сургун қилди. Мана фалакнинг шундайин тубсиз жафолари билан бизлар бунда

ўн уч йилдирки, юртимизни биргина марта кўролмай-миз. Бечора отам, онамлар доғ-ғурбатда бунда ўлдилар.

О й х о н. Ҳурзод нима бўлди сўнг?

Ч ў п о н. Айтгандай, биз сургунда йўлдалигимизда карвон оғзидан эшитдикки, биздан кейин ҳоким ҳар кун мирзабошининг уйига ярим тунда бориб қолур экан... Ҳурзодни шу қадар кучлаганлар, ёнига кирмаган, кирганда дод-фарёддан тўхтамаган. Охири ўрдага 10 кетиши билан, ярим тунда, икки гўдагини етим ташлаб қочгандир. То булар ортидан етиб боргунча ўзини Аму-дарёга отиб, нобуд бўлган.

О й х о н (*тахайюр билан картинали ҳолда*). Ажаб иш қилган вафоли хотинлар.

Ч ў п о н. Бунинг устига икки йилдирки, карвон юрмай, хат-хабар ҳам бўлмайди. Ҳозирда маълум бўлдики, боғ-роғларимиз амакиларимизнинг сағирлари қўлидадир. Ҳисор ҳокими ҳам янги бўлган, дейдилар. Мана шунинг учун, ёрим Ойхон, мен сени бунда қўйиб, ўзим 20 бориб келишим керак. Шу хабарлар тўғри бўлса, келиб, холам билан сени олиб кетиб, ақалли бўлмаганда бир йил унда, бир йил бунда сенинг учун яшармиз. Йўқ, боғ-роғларимиз қўлдан кетиб, ўша ҳокимлигида пойдор бўлса, келиб унда бошқатдан тириклик йўлини кўрур-миз, деб ўйлаган эдим.

О й х о н. Холам бориб келмасми?

Ч ў п о н. Севгилим Ойхон, ўн беш кунлик узун йўлда хотин кишининг бориб-келиш ҳоли қандай бўлур?

О й х о н. Оҳ, фалак.

30

Сукут

Ч ў п о н (*бир оздан сўнг*). Нега сўзламай хомуш турурсан? Юрагингда сир тутма! Чунки ўртада сир яширилган севиш чин севишлардан саналмайди. Мен ҳар бирисини очиб сўзлаганим энг кейинги севишларимни билдирганим эмасми, Ойхон! (*Упар*.)

О й х о н. Фариштам Чўпон! Сен ҳар нарса десанг, мен ишонурман, локин сенсиз бир нафасга ҳам чидол-

масман. Севишган юрт, ўсишган уруғ-аймоқ, жўра, ўртоқларни соғиниб тушган кўзларни қайриб қараш жуда қийиндир. Бир суйган эмас, минг суйгандан бир туққан учун айрилиш нимадир? Эрларда вафо бўлса, хотинларда жафо бўлмасди. Оҳ, айрилиқ! *(Йиғлар.)*

Чўпон *(юпатиб)*. Тириклигимнинг қувончи бўлган Ойхон! Сени бирдан олиб бориб, Ҳурзод каби бир зolimнинг қўлига асир беришга чидаб туролмасман. Соғлиқ бўлса, тездан ҳамма мурод-мақсадимизга ўйнаб кулиб етармиз.

10

Майсара кирар.

Майсара *(бошидан қийғос тўнчани ташлаб)*. Ассалом алайкум, Тоҳиру Зуҳралар, бормисиз?

Чўпон, Ойхон *(туришиб, таъзим билан)*. Ассалом, келинг, хола.

Ойхон бориб кўришар.

Майсара *(Ойхоннинг кўзида ёш кўриб сезгандан, юзидан ўйиб, севиб, силкиб)*. Ойхон, Ойхон! Йиғлабсиз, шекилли? Қарнайхон, сурнайхон, эркахон, серкахон, кулиб-кулиб қўйинг, ўргилсин-а, чўргилсин, хамир 20 кўпти тўргулсин. *(Чўпон кулур.)*

Ойхон *(қўлларин айирмоқчи бўлиб)*. Хола, ҳозир куладиган чоғларми?

Майсара. Ёмғирнинг ортидан боғлар қандайин яшнаса, йиғининг ортидан бўлган кулги шунчалик ярашгусидир. *(Қучоғига босиб.)* Айланай, айланай, мошавамиз қайнапти, қизи сақич чайнапти, Чўпон билан Ойхонлар йиғлаб-йиғлаб ўйнапти.

Ойхон *(ўзини тутолмай, кўз ёшин артиб, кулиб қучоғидан чиқиб, кўрпачани тузатиб)*. Утиринг, хола-жон! *(Бориб тўнчасини олиб қоқиб, дорга солур. Чўпон ҳам ўтирар.)* 30

Майсара. Ҳа, Чўпоннинг отини айтмаса, кулмайди-я, Чўлпоним!

Ойхон. Чўпонимдан бошқа кимим бор! *(Келиб,*

ўтириб.) Ҳали худойим уни кўп кўриб турибди. *(Яна кўз ёши.)*

- М а й с а р а. Қўй, болам, бекорга кўз ёшламоқ — жафо билан ўйнашмоқдир. Эр деганнинг кўнгли ўсган ерда шердир. Бу ғурбатда эрингнинг кўнгли ҳамиша чоғ бўлмагандан сўнг сизларнинг турмушларингизда қайғу доғдан бошқа нима ҳузур-ҳаловат бўлур? Сен ўйлайсанки, Чўпон борса, келмай қолур? Йўқ, Чўпон сенсиз дунёда бир кун туrolмас. Қўй, болам! Ғурбатда
- 10 юракларимиз ситилди, биз ҳам иним билан, Жаҳонби-бига ўхшаб, лаҳадга кўзимиз очиқ кетмасин. Сизлар ёш, ҳар бирингиз юртингизда, омонлик бўлса, йилига икки қайтадан бўла олурсиз. Аммо мен қаридим. Эскиларнинг бир мақоли борки, «Ёш умрга кўҳистон гулистондир, қари умрга гулистон ҳам гўристондир». Холанг айлансин, кўз ёши қилмай, Чўпонни шодлик билан узатғил. Соғ бориб, омон қайтсин. Бирга бориб, бирга шодликда биргалашиб яшайлик. Яна сенга яширган сўзларим кўпдир. Кейин сўзларман. Тур, қизим!
- 20 Ҳа, аччиққина бир коса пиёва қилғил, кўнглим озиб келди.

Ч ў п о н. Тургил, тезроқ пиширгин, мен ҳам, сен ҳам оч қолдик.

О й х о н кетар.

М а й с а р а *(Чўпонга яшириқча ҳаракат билан).* Қаллиқдан бахтли чиққансан, болам. Шукур қилғил. Гапдан хабаринг борми?

Ч ў п о н. Юртга кетиш дардидан бошқа хабарим йўқдир.

- 30 М а й с а р а. Отанг раҳматликнинг сенга васият қилиб қолдириб кетган йигирма тилла пулига қози эшонди тониб кетишларини сабаби бор экан. Шу кунки сен билан отанг топшириб қолдирган ўша талаб хатни олиб бориб бердик. Бизнинг қўлимиздан хатни олиб қолгандан сўнг, ул беდიёнатлар дарҳол бошқа қоғозга «вақф қилдим» деган сўзларни ёздириб, бошқадан муҳр бостириб чиқиб бизни ўрта орада сиёсатга тортдилар.

Бизнинг омилигимиз ўз бошимизга етганга кўра, ақлимизга нима бўлдики, тўғри қозига бормай, шаҳар ҳокимига борсак. Мен-ку отам раҳматликдан бурунги қозилар ҳикояларин кўпгина эшитган эдим. Энди бир золимнинг ҳийласи билан шунча дунёни ташлаб кета-верамизми, Чўпон? Учсиз юрак юракмидир?!

Чўпон. Энди, хола, мен ҳеч бир нарса англамай қолдим. Шариат фалон деган юрт қозилари, эшонлари, хон, ҳокимлари, сайид, тўра, хўжалари, халифа, зокир, авлиёлари — барчалари бўлсин хиёнат, олчоқлик, фо-
 ҳишабозлик, золимлик, жафокорлик, турли-туман ярат-
 ганнинг қаҳри билан бизларни қўрқитганлар — ёмон
 ишларда ўзлари бошдирлар. Уларга тангрининг давлат
 ва саодат беришдан бошқа балоси йўқдир. Дунёнинг
 борлиқ заҳматлари, кулфатлари ҳар палла бизларга
 ўхшаш, ёмонликдан қўрққанлар устида, фалакнинг ай-
 ланиши шундоқ бўлгандан сўнг, шариат курсисида
 ўтирган юрт қозилари шундоқ ишлар қилгандан сўнг,
 ўзининг балойи нафси учун фарзанди қаторидаги фу-
 қароларнинг никоҳлик ҳарамларига кўз олайтириш би-
 лан овора бўлиб юрган шаҳар ҳокимларидан қандай
 умид тутармиз, хола! Менинг раъйимга юрсангиз, эр
 йигитга мол чикора! Қўй, мол кетса кетсин, бош соғ
 бўлса топармиз. Қўй, тўрт кўз тугал йўл олганимиз
 анча ғаниматдир. *(Бош тугиб ўйга чўмар.)*

Майсара. Болам, Чўпон! Сенинг ҳали хабаринг йўқ, мол нима — хасдир. Ойхондан айрилмасак, деб қўрқув босадур.

Чўпон *(чўчиб)*. Нима, Ойхондан қолиш? Ойхон-
 дан қолиш олдида Чўпонга бир марта ўлиш фарздир,
 хола! Айрилишдан сўйламаки, юрагимнинг бир оҳлик
 ҳоли қолгандир. *(Бўйнин солур.)*

Майсара. Бошингни кўтар! Эр йигитнинг бош солгани ўлганидир. *(Кўтарур.)* Мен саломат бўлсам, Ойхон қўлдан кетмас. Кичик душманнинг ҳам ортидан из қувмоқ ақлликлар ишидир.

Чўпон. Қайдин билурсизки, Ойхон қўлдан кетар?

Майсара. Мен бу юртга келганимга ўн уч йил тўлгандир. Нима учундирки, бундай ҳодисалардан ха-

барим бўлмагай! Ваҳоланки, сенинг қайин отангнинг уйида ўтадиган воқеаларнинг ипидан-игнасигача мендан яширин қолмаслигини ёшлигингдан бери билурсан. Раҳматлик қайин отанг Иноятбой, бир кун бормасам, кўз ёши билан ўпка чекар эди. Бир кун шу сенинг қаллиғинг тўғрисида юз ёлвориб менга ҳасрат қилиб маслаҳат сўради: Қизим бир ёлғизимдир. Барча фарзандларимдан ортиқ кўрурман ҳамда шунчалик юртнинг ҳукаمولари фисқу фужурларидан кўрқаман...

- 10 Бир ёқда ҳаж кетмак иродам бордир. Хотинлар мазлума бўлганларига кўра, кўнгиллари юмшоқ бўлур. Кўрқаманки, мендан сўнг бундаги ҳусн ва чирой ўз бошига етиб, қиёматгача менинг бошимда ёмон бир дostonлар эл орасида қолмагай. Сиз мени, тутунган бўлса ҳам туғишганимдан ортиқроғимдирсиз. Мадғози тоға бўлса ҳам оғам, ҳам отам, ҳам эски бир қадрдонимдир. Сизлардан яширгудек асrorим бўлмас. Нима бўлурки, «Шу қизим ҳақинда кескин бир маслаҳат берсангиз, ўлгунимча сизни хотиримдан чиқармагайман», деди. Мен: «Қадрли оғам, ҳар нимаким меҳрибонлик қилдингиз, кўзларим устига бўлғай, қизингиз ҳақида қандай маслаҳат берурманки, сиз биздан ҳам кўп замонлардан бери бу юртда диёр, ғурбат афсонасини чекурсиз. Охири бир кун бўлурки, сиз ҳам биздек ўз юрт-элларингизга ирода қилмоқ ихтиёр этурсиз. Қизингизни бу юртларда ғариб қолдириш энг ёмон кунларни унинг борасига равқ кўришдир. Мазлумаларнинг ҳар доим эрлар жафоси билан ўзи томиб турган кўз ёшларига қизил қон қотиштирмақ, бас, улуғ гуноҳлардан бўлмасми?! Бир кўзи боласининг ҳайвоний безабонлиги билан онасининг бир дам йироқроқ бўлгани учун қилган нола-фарёди бизим учун улуғ бир ибрат бўлолмасми? Кошки, бу юртда сизнинг донишманд бу кўз нурингиз учун биргина лойиқ одам боласи топилса. Бунинг устига, ўзингизга ойдиндирки, Чўпон билан иккиси бирга катта бўлдилар. Балки ўзингизга ҳам бу сирлар аёндир. Ораларида бўлган севги бир-бирларидан айрилишга ҳеч бир йўл бермайдир», деганимда, бечора қайин отанг узоқ чоқлар кўз ёши билан хаёл

суриб: «Опа, менинг бошимни қотирган шу ҳангамаларнинг охири нима бўлишидадир, ҳали бир қиз экан, минг қизимни, ўз юрт, ўз элим бўлган Мадғозининг оstonаси учун садақа қилурман. Чўпондек кўрпани бо-
 сишга қобил бўлган кўз нурим учун мендан жон қиз-
 гончим йўқдир. Лекин бунда бир қайғули хабар бор-
 дирки, ҳар бир юртда бор бўлгани каби, бизнинг юрт-
 да ҳам ҳокимлар зўрлиги кўп кишиларнинг ёстиқла-
 рини қуритгандир. Ўзингиз биласизки, Ойхоннинг сак-
 киз ёшидан бери ҳокимларнинг бекачлари оёқ остидан 10
 қочириб, элатия овулларида тарбия қилиб келурман.
 Бовужуд, бекачлар у ердан ҳам хабар топгандирму,
 ҳар ҳолда шаҳар қозисининг қулоғига етгандир. Бугун-
 эрта совчи юбориб, Ойхонни сўрамоқчидирлар, деб
 эшитдим. Бу золимлардан ҳеч бир нарсани қочириб
 бўлмасдир. Қошки, мусофирлик гуноҳимиз бўлмаса
 эди». «Бўлмаса энди, бермасликка чорамиз йўқми?»
 деганимда, «Агар қозига бермасак, ўзи бизни ҳеч ни-
 ма қилмаса ҳам хон ўрдасига зулм билан жўнатмакка
 қўлларида фармони олийлари бордир», деди. Охири, 20
 кўп сўзлардан кейин шу маслаҳатга келдикки, сени Ой-
 хон билан кўз ёшларинг тўкилмасин, қайин отанг зин-
 донларда аканг каби ғариб ўлмасин учун тезлик билан
 ҳаж иродасин лойиқ топдим. Эртага, сафар куниси,
 оқшом бир қошиқ сув билан никоҳларингни ўқиб ке-
 тиб, тангри қўшса қайтишлик, юртимизда қолиш бўл-
 ди. Қайин оналаринг билан бизлар бир кечада кўчиб
 кетмак бўлдик. Тўй ҳозирлиги биткунча қозидан киши
 келса, «Ҳали қизим ёш», — деб узатар эди. Охири, қа-
 йин отанг, иродаларингда бор экан, айтган ваъдасига 30
 вафо қилиб, қолган тадбирларни менга васият қилиб
 кетган эди. Энди қозига бу ишлар оғир ботиб, Ойхонни
 сендан айириб олув қасдига тушгандирки, отанг васи-
 ят қилган ўша йиғирма тилла омонат олтинга хиёнат
 қилди. Агар бу иш шуҳрат топиб, Ойхоннинг хон ўр-
 дасига кетиб қолишидан қўрқиб бўлса керак, ғоят се-
 кинлик билан ҳийла қурмоқдалар. Қайин оғаларингни
 ҳам олиб бориб, сиёсат ва мансаб билан ваъда қилган
 бўлсалар ҳам, улар: «Бу иш зўрлик билан бўлса, охи-

ри ўлимга қарор топадир, тадбир билан биз уҳдасидан чиқмасмиз», деб жавоб берганлар. Улар ҳам: «Сен билан Ойхонга билдирсак, бир кори ҳол бўлмасин», деб менга сўзлаб, бир кечада қочмоқ учун ҳозирлик кўрмакдалар. Қошки, бир қозининг ўзи бўлса, унинг бир муфти бўлган ўғли билан бир аъламининг ҳам Ойхонга «ишқи» тушганин сўзлайдилар. Мана, сенинг бахтинг устида айланган фалакнинг нахслик офатлари.

10 Чўпон. Оҳ, хола! Бу қандай қайғуларки, ўлим уйдан қусидан бошқа юпотувчиси йўқдир. Гурбатда ота, онадин айрилиш устига суюк ёрдан айрилиш ўлимдан минг марта қаттиқроқдир. Айта кўргилки, бундайин балолардан қутулмоқ учун ким-кимларнинг қайноқ қонларидан ташна юракларни қондирмоқ керак?

Майсара. Уғлим, бу ишларнинг поёни одам ўлдирмоқ билан саранжом топмас, ҳийла билан бажаришда анжом топадир.

20 Чўпон. Хола, биз бу юртга мусофир бўлсак, бизнинг тадбиримизнинг кўмаги бу ишларни бажо қилмайди. Бир йўл бордирки, у ҳам бўлса бугун-эртадин қолмай қочмоқ ёки қасдларни олмоқ, билдирмай бўғизларидан қон қусдирмоқдир.

30 Майсара. Чўпон! Сен куч ва бозуга ишонганчали қахрамондирсан. Лекин тирикликнинг бундай ишларини тадбир билан саранжом топилишига бўз болалик қилурсан. Қочсак номардликдир, киши ўлдирсак жиноятдир. Турсак, икки бошдан тилагимиз, номусимиз барбод бўлур. Бир иш қилиш керакки, душманларни ўз-ўзларича ўлимга маҳкум этайлик. Ойхонни соғлом қўлда қолдириб, юрт-элга номусимиз билан саломат кетайлик. Уғлим, шер йигитни одам ўлдирмас, номус ўлдирур. Биз бир иш қилайликки, шармандаликларин ер юзига дoston қилайлик!

Чўпон. Қандайин чоралар бордирки, сизнинг айтганингизча бўлур? Қошки, отам шу олтинларни сизга топширган бўлса эди?!

Майсара. Бағрим Чўпон, отанг менга топширди. Мен олмадим. «Жон бор жойда қазо бор», деб ҳарна бўлса шариат қўлида тургани яхшироқ, деган эдим.

Энди сен олтин ҳасратини қилмағил, унинг ҳам чорасини топгандирман. (*Рўмолча учидан уч олтин чиқариб бериб.*) Ма, сен мана шу олтинни ол, эртага йўлга чиқ, бир кунлик нари қишлоқдан икки от ол, кучлик чопқир зотлардан бўлсин, эгар-анжом билан ҳозир бўлгин... Бошқа томон билан сенинг ишинг бўлмасин.

Чўпон. Сиз бунда қолиб нима қилурсиз?

Майсара. Биз қози, аълам, муфтиларни бу уйга келтириб, қўл-оёқларини боғлаб, икки жаҳон шармандаси қилиб, қочиб сенга етурмиз.

Чўпон. Бу тадбир сизга қандай мумкин бўлур?

Майсара. Уғлим, холангнинг достони ҳар бир ерга маълум эмасми! Қози, эшоннинг кичик хотинлари билан топишдим. У менга кўмак бергусидир. Отангнинг берган олтин ҳамёнин ҳам ўз кўзим билан кўрдим. Сўзларига, ваъдаларига ишондим, у бечорани ҳам бир севганидан айриб олган экан. Мана, «Ичдан бузилмай қўшин енгилмас», дегандек, ичдан топилган кўмак бизга зўр ёрдамдир. Бу баҳонада у бечорани ҳам золимнинг панжасидан қутқазиб, ўз севганига қўшиб олиб кетур-

10

20

миз. Чўпон. Хола, сизга у кеча кўмакчи ким бўлур? Менинг қайси жойда кутганимни ким билиб йўллар?

Майсара. У кеча бизга кўмакчи қози хотинининг севгилиси бўлур. Сенинг ҳам олдингга бизни у еткизур. Мен хабар қилурман, эртаси билан у йигит келур, тиллашиб ваъдалашурмиз. Балки бориб сен билан от-анжомларни бажаришиб, бирга келсангиз ҳам бўлур. Лекин отларни қишлоққа яқин келтирмассиз, ундан сўнг ўзингиз, биз хабар қилмагунчали, боғ орқасидан қи-

30

мирламассиз. Умидим шуки, мурод-мақсудимизга тўрт кўз тугал етурмиз.

Чўпон. Хола, қўлга тушмасак эди ҳамда Ҳисорда ҳолимиз нечук бўлур?

Майсара. Менинг кўнглим ботган иш бўлмай қолмас, ҳам қолмагандир. Қишининг таважжуҳи нимада бўлса, бўлмай қолмайди. Қўрқма, Ҳисор ҳокими бўлса амир томонидан бир қиз хусумати устида ўлдирилиб, янги пок бир киши ҳоким бўлган, хабари бор.

Жуда бўлмаса, Ғузор бор, Дарвоз бор. Севганим қо-
шимда бўлса, менга чўл — боғи Эрам, демишлар. Мен
соғ бормен, изларингга тикан туширмагайман...

Чўпон. Соғ бўлинг, хола, тилларда достонингиз
кўркам бўлгай.

Ойхон дастурхон билан кирар.

Тўсуқ тушар.

ИККИНЧИ ТУСУҚ

Мадраса хужраси. Токчаларда ҳар турли ашёлар, сўл томонда — меҳроб, меҳробда сандиқ, сандиқ устида кўрпа, кўрпачалар. Унг томонда — дарча ҳамда хужранинг қазноғи бўлиб, қазноқдан саҳнага эшик очилур. Қазноқда баъзи, хужранинг лавозимига сақланган, эски-туски ашёлар мавжуддир.

Мулла Дўст хужрани супуриб, қўшиқ айтиб турганда парда очилур.

Мулла Дўст *(бир қўлида супурги билан супуриб, ўйинга тушиб, қўшиқ айтиб)*.

10

Отим Хусайнжон вофуриш,
Ховлимда йўқ хамиртуриш.
Хотиним билан кунда уруш,
Олмай ўлайин, дейди-ё.

Олма-анорингга балли,
Якдона холингга балли.
Тангрим, мени шўр лойдан
Ясаган кулолингга балли.

Мунча қуруқ, Дўсма! *(Ўзини кўрсатиб.)* Танганг йўқ, уйланишга бир чақанг, турма жаҳонни тор қилиб, бўл 20 охирот сари даканг!

Олма-анорингга балли,
Сабру қарорингга балли.
Оқ тепган иқболинг билан
Ноомади корингга балли.

(Супургини туртиб юбориб.) Шу даргоҳга келганимга иккам ўттиз йил бўпти-ю тун-кун ишим мулозимлик, уй супуриш, отхона тозалаш, ош пишириш, бало қилиш, баттар қидиришдан бошқа бирор мартабага минмапман-а! Сал бўшадимми, икки қўлим қайси бир очик 30 мозордаги, худонинг ғазабига учраган қарздорнинг ёқасида-ю, шилқ-шилқ кўча чангитганим-чангитган. Баобрўроғи бўлса-ку бир мири, олти пул бериб олдимга тушиб келади-ю, нон емас, қурумсоқ, шилқим, муттаҳам, сурри олифта-ю каллакчи пештаҳамларига учрадингми, оғзи-бурнинг қора қонга ясаниб, ҳайит бўлиб кетгани ортиқча тағин! Билмайман, мучалим тўнғиз бў-

либ, сафар ойнинг ўн бирида туғилибманми, бу дунё ҳамма еғидан бизни сафар қочди қилган, ўшанинг учун эллик тўртга кирибманки, иқболим наҳс, фалокатдан сира ажралмайди. Бетларимиз тиришди, бизнинг тенглар эшиги шуваладиган ҳовлига киришди, бизга ажал деган рўдапо деворнинг орқасидан қарашди. Соқол оқариб, озиқ тишлар тўкилиб, нозик бу бел деган жонивор ҳам эски маҳсидек букилди-ю ҳалигача паричеҳра-ю боғи гуландом, юзи тўлин ой, зулфи паршон, қошлари камон, кўзлари бодом, тиллари асал, лаблари шакар, бўйлари раъно, ўзлари доно деган қиз-жувонлар у ёқда тураверсин кўзи шишган, тиши тушган, бетлари шафтоли қоқидек тиришган, қабристонга қараб лаҳад учун киришган, оғзи гўрдек, бурни қувурдеккина, бели камалак, юзи сумалаккина бир бедаво, саксонни, юзни урган бир кампир билан ҳам ўйнашни худойимиз кўп кўрди. Буни қарангки, иккам ўттиз йилдан баққа мана шу бехосият остонайи номуборақда лоақал мингдан ортиқроқ хотин ҳалала бўлди, биздақа пешонаси тўмтоқ, қурумсоққа бирортаси ҳам... тегмапти-я (*пешонасига уриб*). Вой сени бекорчиликда яратган худойимдан ўргулай. Ҳаммасини қўявер! Кечаги келган Боймат қипчоқни айтгин! Эндигина элликка кирган нодира, ўргулсин қулингни... олди-кетди. Биз бўлсак-ку, ҳансорга ўхшаб, мана шуни олсак, тўқсон тўққизи қолади, деб ҳоваланганимиз-ҳоваланган. Бу бизнинг пешонамизга хотин ёзишга келганда ё қалами қудратди сиёҳи адо бўлиб қолган, ё бу муроднинг тупроғини туз конининг чуқур жойидан олиб, лойфурушига ҳожилар айтган шўр дарёнинг сернамакоб жойидан олиб қўшган-қўйган-да! (*Сунураб*.)

Мулла Рўзи (*кириб*). Ҳа, Мулла Дўсма! Нима деб гурунглаяпсиз?

Мулла Дўст. Эй, ассалом алайкум, аълам домла! Келинг. (*Бориб кўришиб*.) Келинг-а!

Мулла Рўзи (*ўтириб*). Хўш, нимадан шикоят қилиб турибсиз? Бир оёғ гўрда, бириси тўрда бўлиб қопти-ку!

Мулла Дўст. Эй, тақсири биродар, қағда бир

оёғим дейсиз, иккавиям барабар гўристонга йўрға чиқариб қолди-ю, лоақал бировисиям бўсаки, никоҳ чойшапини босолмай кетаётибди-да. (*Рўзи кулар.*) Илоҳимки, дуо қилинг, бу дунёда бўлмаганга яраша охиротдам ишқал бўлмасин. «Худо урганни пайғамбар ҳассаси билан туртади», дегандай, у ерда ҳам арвоҳ уриб, жин қоқмаса эди. Облоҳумма саллиало, учинчи дунё қайда дейсиз... (*Мулла Рўзи қотиб кулар.*) Куласиз, куласиз, ёғ кундадай ғижиллаган бойвучча хотинни олволиб, бизнинг аҳволимизга куласиз-да! Эй омон бўл... 10

Мулла Рўзи. Йўқ энди, аҳволингизга ҳамда қизиқ гапларингизга куламиз-да, ахир. Ҳозир бу бойвуччангиз ҳам меъдага зиғир ёғдек тегиб турибди.

Мулла Дўст. Сизларда, ҳа энди нима деймиз? Худойим илм бериб, мартабаларингизни баланд қилиб, иқболларингизни саргарошнинг қайроғидек силлиқ, чаққон қилиб қўйипти. Ҳамманинг нодирайи даврон, ошифтаи замон қизлари сизники бўлмай, кимларники бўлсин?! Ҳафтада бирини қўйиб, иккени олаверасизлар... Бизга лоақал, йўлакка тўнғак бўлган пайтава 20 қулоғиям тегмайди. Агар сизнинг яқинда олган моҳипайкарингиз менда бўлса, ҳар соат юзининг кулчасидан тўқсон тўққиз айланардим. Худойимнинг қулоғи билан биздақа камбағаллар оғзининг орасига Жабройил деган бесўнақай қанотларини тўсиб олган-да! Бўлмасам наҳот бир кам қирқ йилдан бери хотин сўрашни қилавериб, оғзимиз халта бўб кетди-ю, бир алвастигаям учрамасак-а! Ургулиб қўйдим!

Мулла Рўзи (*қаттиқ кулиб*). Қўйинг, хафа бўлманг ахир, қози домлагаям шунақа пайт-пайтида йиғлаб қўйсангиз бўлмайдимми? 30

Мулла Дўст. Қўйинг, ўша қози домлангизга ҳам отган ошиқнинг ҳаммаси пуккасига тушади. Худо солмаган қулоқни қозиси соладими! Ўзлари бўлса тўқсон бешни жева қилиб, иккам юзни бева қилдилар. Бирорта сарқитни ол мана мунисини, деб қўйиш анқога жиян!

Мулла Рўзи. Эй, ҳай, ҳай, сиз қизиқмисиз, гуноҳкор бўлдингиз!

Мулла Дўст. Эй-ҳа!

Мулла Рўзи. Қози домладан айрилган ҳарамни расмий фуқаро у ёқда турсин, бойлар, катта эшонлар, ҳатто бир юртнинг ҳокими ололмайди-я!

Мулла Дўст (четга). Ҳаммаси, отбоқарларгача катта-ю...

10 Мулла Рўзи. Сизга йўл бўлсин! Қўрасизми, Ҳақназар ясовулбошининг қизини никоҳларига олганларига бир ҳафта бўлгани йўқ эди. Озгина бир беодоблигига қаҳрлари келиб, ўн бир йилдан бери уйда тул умр ўтказаяпти. Шундай оламини титратган ясовулбоши бир оғиз бир нарса демайди.

Мулла Дўст (четга). Бай, бай, гўр кетди дегин, ҳм... (Мулла Рўзига.) Қози домла ҳам кўрнамак эканлар-а, ниманинг беодоблиги бор экан?

20 Мулла Рўзи. Эй, уни суриштириб нима қиласиз! Улуғ одамларга бир гап озлик, икки гап кўплик қилади. Қози домланинг олдидарида аксирипти-да, чучкирибди. Дарров эшикка чиқмайсанми? Катта одамларнинг қошида акса уриб бўладими? Хон бўлса ўлимга буюрарди, тағинам қози домла шариатнинг адолат минбарида ўтирганлари ҳамда ўзлари кўп силайи раҳм эгаси бўлганларидан ташлаб қўйдилар.

30 Мулла Дўст. Энди бу акса деган бесаранжоннинг қози-позингиз билан асло иши йўқ. Бир келиб қолгандан кейин ҳайвонга ўхшаган думи, одамга ўхшаган ёқаси йўқки, маҳкам сиқиб эшикка опчиқсанг. Умас, бумас, худонинг иродаси-да. Ишқилиб, гўр кетибди-да, аттанг! (Четга.) Менда бўлсин, бир чучқурса, минг тасаддуқ, дердим.

Мулла Рўзи. Катталарнинг даргоҳидан мардуд бўлиб, бир қувилган хотинлар эрга борганда, эркакларнинг кун кўриши амри маҳол, амри маҳол.

Мулла Дўст. Оббо, ҳали шунақа денг, энди бизнинг ҳалиги гапимиз, қози домланинг қўйган хотинларидан умид қилишда эмасди-ку, мана бу ҳалала-палалардан бирортаси тегиб қолса, девдик-да!

Мулла Рўзи. Ҳа, мана мундоқ денг, бўлиб қолар. Сабр қилсангиз, гўрадан ҳалво ейсиз.

Мулла Дўст. Сабрининг авжига ўттиз минг чиқиб тушдикки, гўрга бориб, ер бағирлашдан бошқасига кўзимиз етмай қолди.

Мулла Рўзи. Қози домла бизга ваъда қилдиларки, бизнинг эсимизга солинглар, эндиги келган ҳалалами ёки бирорта тул хотин келиб қолса, шу Мулла Дўстга олиб берайлик. Аммо менинг бир шартим бор. Агар шу шартимни бажо қилсангиз, бир олифта танноз, соҳибжамол бир хотин бор. Дарров қози домлага маъқул қиламану, оламан-бераман.

Мулла Дўст. Вой қуллуғ-ей, илоҳий, икки дунёнгиз чарақлаб кетаверсин-да! Қани, шартингизни тезроқ айтинг. Бир кеча ўша мавзун паноси билан бўлган жон сизга қурбон бўлиб кетсин. *(Хурсандлик.)*

Мулла Рўзи. Эшикда Мулла Мадали ўтирибдир. Айтинг, кетаверсин. Кечқурун мадрасадан бориб қоғозини олсин. Ундан сўнг айтинг, назрини дурустроққина қилиб борсин. Бу нима? Уч сафардан буён қуппақуруқ келади. «Танпрининг беҳиштига ҳам қуруқ кириб бўлмайти», денг.

Мулла Дўст. Тўғри-да, тақсирим. Эшакка шўра бўлмаса, ётиб олади-ю, қуруқ сўз қулоққа ёқсинми? Ўргилиб кетай номидан, дунёнинг ҳамма нарчасининг бисмиллоси шу-я, бундан ҳолиман деган одамлар бу дунёнинг одами эмас, деяверинг. *(Чиқар.)*

Мулла Рўзи. Ҳар нарсанинг бир ўғити бўлади. Ҳозир жуда ҳам мавриди келди. Қози домла йўқ, буни қўлга олиш керак. Чунки сандиқнинг калити шунда, гап ҳаммаси шунинг калит беришига маътал бўлгандан кейин нима билан бўлса ҳам рози қилиб, шу васиятномани олиб қолсанг, Ойхоннинг бир кечалик висоли ноёбларидан комёб бўлурмиз. Майсаранинг айтгани тўғри. Қизи иккови бир-бирини ўлгудай яхши кўргандан кейин айириш маҳол! Бир ёқда қози домла яхши кўрса, бир ёқда нури чашмлари Ҳидоятхон яхши кўрсалар, бирортамиз олганда кўп ҳодисаларга сабаб бўлиб, балки расвойи жаҳон бўлурмиз. Ундан кўра, Майсара айтгандек, эрини турли баҳоналар билан ҳар томонга баъзи савдо ишларига юбориб, навбатма-нав-

бат хилватда базм қилиб турсак бўлди-да. Лекин кўп ақлли хотинда. Энди хат масаласи бўлса барибир, у зол хотин бир алдандими, энди хушёрроқ бўлди. Бунинг устига ман у хатни ўзим танийман, деб қўйди. То икковини бир жуфт кавушдай қилмаганда, биз муддаога етолмасмиз. Шундай бўлгандан кейин то бу талабни ижро этмагунча мурод эшиги ҳам ҳаргиз очилмагай...

- 10 Мулла Дўст (*кириб*). Тузладим, тақсир, ўттиз бухори қилмасанг, ишингнинг расво бўлгани бўлган, деб ишқал кушод қилиб қўя қолдим. (*Ўтириб.*) Қани, айтинг-чи, юрагим пишган тутдек тўкилиб кетяпти, қайси боғнинг гули, қайси чаманнинг булбули экан? Тасаддуқчаси бўлай. Айтганингиздек, одамзод деган кўп бесабр-да!

Мулла Рўзи. Сабр қилинг, сабр, уни айтиш жуда осон, аввал бизнинг ваъдани тўғриланг.

Мулла Дўст. Юкларингизнинг туя-туяси бўлай, айтаверинг, дедим-ку!

- 20 Мулла Рўзи (*қуръонни олиб*). Аввало, мана шу қуръони карим билан азиз қасам бераманки, бу сирни ҳаммадан пинҳон тутасиз. Ана шунда айтаман, нима дейсиз!

Мулла Дўст. Қасамни-ку шафтоли қоқининг сувидек ичавераман-ку, тағин у ишнинг уддасидан чиқолмай қолиб, икки орада хотин ҳасратининг устига Марвони харнинг арвоҳи ҳам уриб қолмасин.

- 30 Мулла Рўзи. Йўқ, жуда ҳам мушкулотдан эмас-да. Наҳотки, уддасидан чиқолмайдиган ишга сизни таклиф қилсак. Мана шу ергинанинг ўзидагина бўлади-қўяди. Худовандаи карим, шундоқ улуғлиги билан, лоюккаллифуллоҳу нафсан илло вус аҳоа, деган бақадри тоқат иш бу сизга... Зарари бўлса бизга бўлур.

Мулла Дўст. Гўрда, тақсир! Ишқилиб садақалари кетай, худойим шариятни икки буклаб, олти қатлаб, сизлардек улуғ зотларнинг қўлтиқларига қистириб қўйган. Нима қилсаларингиз ўзларингизда ихтиёр. Бизлар бўлса, мулла шудринг деган гумроҳлардан, оқ қиладиган, кўк қиладиган, икки дунёда дастгиримиз сиз-

лар-да. Қани, бўлмаса. (*Қуръонни олиб.*) Умримизда бир марта бўлса ҳам ўша моҳипайкар гуландомнинг кўйларида ичсак ичиб қолайлик...

Мулла Рўзи. Агар Мулла Рўзи домла ибни марҳум Ғофирхўжа аълам...

Мулла Дўст. Тўхтанг, тақсир! Бўйра устидаги қасам билан бунинг қанча фарқи бор? Аммо бизнинг тилимизнинг олов куракдан фарқи йўқ. Унча узун қасамларни келтира олмаймиз, якдона-якдона қилиб худди ўзини айтинг-қўйинг!

10

Мулла Рўзи. Мулла Рўзи аъзамимизнинг айтганларини бажо келтирмасам, шу сирни бирор кишига билдирсам, шу ўттиз пора каломулло гувоҳимдир...

Мулла Рўзи. Бу нима эмиш, бундан зўрроғига ҳам йўл бор.

Мулла Дўст (*четга*). Шариатнинг дод, ўлдим дегани тили, жони бўлмаса... Хўш, нима қиламиз энди? Битта ривоятни юмалатиб юборинг, бўлмаса!

Мулла Рўзи. Сиз калитни ёнингиздан бир нарса олмоқчи бўлиб тушириб юбориб, билмаган бўлиб, чиқиб турасиз. Биз олиб очиб, ишни тўғрилаб бўлгандан кейин яна ерга ташлаб қўямиз. Сиз оласиз-қўясиз-да! Мана шунга ҳийлайи шаръий, дейдилар.

20

Мулла Дўст. Ургилай, ҳамма касофат омилигимизда-де! (*Чўнтагидан рўмолини олиб, калитни туширар.*) Ана энди уволи ўзингизнинг бўйнингизга, лекин бизнинг тилимиз келишадиганроқ дуосидан ҳам ёзиб қўясиз. (*Тескари қараб.*) Эй, тақсир (*тескари кўрсатиб*) анави, ҳалигини яшириб туринг, бир нарса эсимдан чиқиб қопти.

30

Мулла Рўзи. Орқангизга қарамай айтаверинг энди! Емон бўлади.

Мулла Дўст. А-ҳа, ҳалиги бизнинг маликаи дилором нима бўлдилар?

Мулла Рўзи. Ҳа, албатта, бўлади, хотиржам бўлинг.

* Қўлёзмада икки бет тушиб қолган.— *Ред.*

Мулла Дўст. Тағин эшак лойдан ўтиб, орқага қарамай, оғиш шаҳрига индамай жўнайверманг.

Мулла Рўзи. Йўқ, йўғе, хотиржам, дедим-ку. Уламоларда ёлғон гап борми?

Мулла Дўст. Уламоларда ёлғон гап йўқ-ку, ҳийлайи шаръий жуда кўп-да.

Мулла Рўзи. Йўқ, йўқ, тез бўлинг! Эшикдан бохабар бўлинг, тағин...

10 Мулла Дўст. Хотиржам бўлаверинг, бўлгани бўлди энди. *(Чиқиб қазноқда.)* Бир томонда, каломулло, бир томонда, жамолулло, икки ўртада шу даргоҳдаги қутлоямут овқатдан ҳам айрилиб қолмасам гўрға эди! Кел-е, пешонамга азалда шунақа чатоғидан ёзган экан. Битта хиёнатни мен ҳам қилиб, тиззам бир дилором кўрса кўрипти-да. Гуноҳнинг офати тавба-ку. *(Чиқади.)*

20 Мулла Рўзи. Вой, жонингга жоним тасаддуқ, сени яратган соҳиби қудратни қара-я, қурбони бўлай. *(Эшикка қараб.)* Бир малак, аҳ-аҳ... қудратингдан айланай.

Мулла Дўст *(кириб)*. Тақсир, тез-тез бажаринг! Эшикни беклаб, кўча дарвозанинг тагида пойлаб турман!

Мулла Рўзи. Ҳа, баракалла, шундай қилинг!

30 Мулла Дўст *(чиқиб, ҳужра эшигини бекитиб)*. Уламо деган пелардан ҳам ихлосим ачитма гўжадек қайтди-да! Шайтон буларнинг олдида қип-қизил валиюллодир. Аҳвол шу-ю, тағин буларнинг халқ ичига кирса буруннинг сувидек кўз ёшини оқизиб *(йиғламсираб)*: «Эгамдин кимки қўрқмас, ул сазовори жаҳаннамдур», деб амри маъруфни наврўзнинг ёмғиридек шилт-шилт қилворади. Билмайман, ўша жаҳаннамга ўзларидан бошқа қайси махлуқлар борар экан. *(Чиқиб, қазноқнинг эшигини бекитиб кетар.)*

Мулла Рўзи *(эшик товушини билиб)*. Ҳайрият, ҳайрият. *(Туриб, калитни ушлаб.)* Иншоолло, калити мурод, қулфи мақсадга эришдик. Осойиш, баҳаққи расул, жумлаи пайғамбарон кушойиш... *(Калитни солар, тушмас.)* Оббо, бу нимага тушмайди-я! Оббо, уҳ,

бу зормандани ўрганиб олмаган эканмиз-да. (Уринар.) Эй, малъун ёки қарамай ташлаган-да, кесакхонанинг калитини ташловдимикин? (Қараб.) Йўқ, йўқ-ей, ўзига лоппа-лойиқ-ку. (Қайтадан солиб кўради.) Бисмилло. (Очилмас.) Субҳонолло, бу қандай шум толелик. (Эшикда тақ этган овоздан чўчиб.) Ё олло! (Калитни тортар, чиқмас, жеркиб.) Ул, малъун, падарингга лаънат! (Шошилиб рўжани узунроқ тортиб, тўсиб қўйиб, келиб эшикка қулоқ солиб.) Мулла Дўст, ҳо, Мулла Дўст... (Товуш йўқ.) Ўзим кўрққан эканман. (Келиб кўриб... Сандиқ қаттиқ жаранглар, ирғиб туриб.) Оллоҳу акбар. (Ўзини тутиб, югуриб эшикка қулоқ солиб келиб.) Ҳайрият. Одам кўрқса шунча бесаранжом бўлади-ю, ўғриларнинг жонига балли! (Сандиқнинг оғзини кўтарай деганда, кўрпалар ағнар, кўрпанинг учи тегиб, токчалардан бир сандиқча тарақлаб ерга тушар.) Оллои балоғардон! (Шошилиб салласи чувалиб, эшикка югурганда, этагини босиб олиб, қаттиқ йиқилар.) Уффф, шармандан ёвмул жазо бўлди! (Оғзини ушлаб тупукларини кўриб, эшикка қулоқ солар, бир қўли юрагида.) Ё архамар раҳмин баҳаққи сурайи ёсин! Ўзингдан ўзгага шарманда қилма! Ҳайрият, ҳеч ким йўқ экан! (Кўрпаларни аччиқ-аччиқ йиғиб туриб.) Фалокатлар, энди сенлар қолдингми мени санғиратмаган?! Шошма... (Уйлаб.) Яхши бўлди бу, аввал ишни қилиб олайлик, ундан кейин йиғамиз-қўямиз. (Дарров сандиқни очиб, китоблар ичидан бир дона латта ҳамойиллик китобни топар, унинг орасида қоғозлар ичидан Мадғозибойнинг васият хатини олар.) Ҳайрият, Ҳайрият, шукур, висоли жаҳон орога етишдик гўё, (тезлик билан қўйнидаги ҳар ранг эски қоғозлардан солиштириб, бирини тўғрилаб) мана буни баста, ранги, турхи худди ўзи, хай, хай! (Тезлик билан сиёҳ, қаламни қўйнидан олиб, ёзиб тайёрлар.) Энди муҳр бўлса ўз қўлимизда! (Йиғиштириб, дарров сандиққа солиб турганда, эшикда уч-тўртта одамнинг чақирган товуши келар, бу ҳолда бир эшикка қулоқ солар, бир сандиқ билан оворалик чекар, шошилиб сандиқни беркитганда, уст-уст қаттиқ жангиллар.) Олло! (Эшикка югу-

риб келиб, сандиқни бир тегиб.) Ҳа, товушинг ўчкур, билъакс! Сенга мунақа лайта-лаалла фазилатларни ортдирган устон падар лаънатининг қўлига хасмол чиқсин! (Тезлик билан сандиқни беркитар, сандиққа кўрпаларни йиғар, салласини тузатиб туриб, шодлик билан.) Бу қўлларни бугун у сиймбарни бўйнига солгаймиз (кулиб), майли билан тутган шакар лабидан ўполғаймиз. Ҳикоятлар чекиб тонг отқуча солғон ситамлардин гоҳи йиғлаб, гоҳи ўйнаб, гоҳи ухлаб юпанғоймиз. Вой-дод!

Мулла Дўст кириб, қазноқдан қулоқ солар.

Эй қудратингдан ўргилай, ақойи мушк бир эшакнинг бўйнида-ю жаннатнинг адашиб тушган ҳурзодаси бир ҳайвони гумроҳ, қўтоснинг қучоғида бўлса-я! (Мулла Рўзи ёқаларини ушлар.) Бай, бай, дариг, юз дин, имон, минг-минг жаннату ризвон бу кеча қўлларин гира солиб қилган ишвасига қурбон бўлсин! Балойи ноғиҳондек кўзларингнинг Санъониман, Мансуриман.

Мулла Дўст (кириб). Шўрим қурсин, охир замона, охир замона, дейдилар, мунақа улгуржи замондан ҳеч кимнинг хабари йўқ. Катталардан шунақасига футур кетганки, кичикларни арвоҳи Язит урган-да. Ҳай, тақсир, бажардингизми?

Мулла Рўзи (туриб). Баракалла, жаноби ҳақ дунёда ҳамма муродингизга, охиротда аҳли жаннат мансабига насиб қилғай!

Мулла Дўст. Ҳали бизга энди қупла-қуруқ шу дуонинг ўзи бўлганими?

Мулла Рўзи. Йўқ-ей, мана энди биз бугундан 30 ахтаришга тушамиз-да!

Мулла Дўст. Ўргулай, айтмадимми, эшак лойдан ўтгунча, деб. Ахтаришга энди тушсангиз, имом Маҳдийи охир замоннинг қайнағаларига олиб берар экансиз-да. Бўлди-ей, тақсир!

Мулла Рўзи. Қизиқмисиз? Ахир бир ҳафта ичида бўлса бўладими?

Мулла Дўст. Менга қолса, ҳозир шу ердан чи-

қиб бораверсак! Ҳуниям бир айтиб қўйинг, тақсир,
юраккина ўлгур жиндак ором олсин!

Мулла Рўзи. Майсарахон-да, ўзингиз билган.

Мулла Дўст. Вой-дод, ман айтдим, чимматнинг
ёнбошидан қарайдиган бўлиб қолди, деб.

Мулла Рўзи. Дим! Оғзингизни паришон қилмай,
сабр қилиб турсангиз, шу ҳафта ичида бўлади-қолади.

Мулла Дўст. Тезроқ, бир ҳафта деган жуда ҳам
узун-да...

Мулла Рўзи. Эй, менинг ҳам эсимдан чиқибди, 10
масаласига тўғри бўлсин; тескари қараб турунг, мен
чўнтагингизга солиб қўяй.

Мулла Дўст (тескари қараб). Ишқилиб, бу ма-
саладан ҳам анависи тезроқ бўлсин!

Мулла Рўзи. Хўп, хўп. (Чиқар.)

Мулла Дўст (кириб). Ҳеч ўзимда йўқман-а.
(Қўпонаглаб.) Бошимнинг тукидан тирноғимгача ичикиб
кетаётибди-да. Оббо, ҳай, бугун-эрта «ёр-ёр», чилдир-
ма бака-баканг, қиблага қараб куёв тўрам ўтирадилар.
Хотинлар Майсара пошшони ўртага олиб, чилдирмани 20
резги-резги қилиб (лаганни олиб, ўзи чалиб кўрса-
тади):

Ҳай-ҳай ўлан, жон ўлан,
Келин тушди, ёр-ёр,
Келин тушди, ёр-ёр.

Тангрим қўшган қиз йигитга
Чин қовушди, ёр-ёр,
Чин қовушди, ёр-ёр.

Бўз йигитлар кураш тушса,
Шолпар боғлар ёр-ёр,
Шолпар боғлар ёр-ёр,

30

Куёв ўзи кўтарсин, деб
Келин йиғлар, ёр-ёр,
Келин йиғлар, ёр-ёр.

(Тўхтаб.) Ростми? Йиғлама, жоним! Шоҳимардон ка-
маримдан тутса, бир кўтарай, кўрпага қандай тушиб
қолганини малак билмай қолсин. Бир ҳафтагача уйқу
билан намозни ҳам арвоҳ урди деявер!.. Ёши олтмиш
учда, соқоли оқ эшакнинг думига қор юққандек; оғзи-

- ни уч кун отлиқ ахтарсанг, озиқ тиш тугул, эшак боғ-лайдиган қозик тиш ҳам топилмайди. Пастки жағи юқори жағи билан эртадан-кечгача муштлашгани-муштлашган, «ғўристонга мен илгари, сен кейин борасан», деб. Беҳоллигидан (*икки қулогини кўрсатиб*) супраи даргоҳлар қудрат чўмичининг устига суяниб, алвидо тасбеҳини ўгириб қопти-ю, бир ёгда ҳовлида олти хотин, уч канизак, икки чўри, меҳмонхонада икки маҳрам бир-бири билан эртадан-кечгача гижир-жиширу, бу киши кўчама-кўча, марзама-марза Қалтошнинг кўртоз итидек бедана, каклик овлагани-овлаган. Билмайман, булар ҳам биз борадиган охиротга борадими ё буларнинг охироти бошқами? Булар бизнинг тўрт тарафимизни жаҳаннам қилиб қўйилти-ю, ўзларининг қилиқларига офтоб ҳам ўтмайди. Биз бир кам қирқ йилдан баққа бошимиз саждага теккани-теккан, оғзимиз мурдашўй кампирнинг оғзи тугил, жағига ҳам тегмади. Энди бизга ҳам худойимнинг раҳмати биргина қийшиқ қараб қолганда, мен қувонмай ким қувонсин?
- 20 (*Яна ўйнаб.*) Ҳай, ҳай, ўлан, жоним ўлан, ёр-ёр...

Ҳай, ҳай, ўлан, жоним ўлан, ёр-ёр...

Эшик тарақлаб, шошилиб Ҳидоят хон киради.

Мулла Дўст (*шошилиб*). Оббо, худо урди. (*Лаганни қўйиб турар.*)

Ҳидоят. Дарров бўлинг. (*Қимирлаб.*) Эшикка чиқиб пойлаб туринг, мени бир нарса чақяпти, бўлинг!

Мулла Дўст. Эй, дарров ечинг, мен қараб қўя қолай!

Ҳидоят. Эй, чиқинг, ўзим қарайман, бўлинг!

- 30 Мулла Дўст (*қазноққа чиқиб*). Балойи ишқ ҳам-масига бараваф ёпишган, дейман. Бунинг ҳам бир балоси бўлмасин, айниқса бунинг ўзи жуда серҳийла эди. (*Ўйлаб.*) Қалит ўзимда-ку. (*Чиқар.*)

Ҳидоят (*эшикларни маҳкамлаб*). Ҳайрият, отамнинг йўқлигини айт, нах бўлмаса!.. Бугун бу қоғозни ололмасам, эртага у дилбаримни кўриш қайдин менга насиб бўларди. Илойим, калит туша қўйсин, дегин.

(*Ёнидан ола туриб.*) Сандиқни қилган устаси қилган эмасми? Бу пул деган кимларни ишга солмайди. (*Уйлаб.*) Шошма! Бу тўнларни ечиб қўйиш керак эди. (*Ечиб турганда, тўн энги дор ёғочига тегиб, тепа токчадаги човгунга тегиб, човгун шарақлаб обрезага тушди.*) Олло! (*Югуриб човгунни олиб.*) «Қўрқоққа кўланкаси Азроил», дейдилар. (*Қучоқлаб кўтариб.*) Ерга урсам, тумшугинг пачоқ-пачоқ бўлади. Эй, ўша сени ясаган устанинг гўрини тўнғиз кавласин! Сенга ким қўйдди токчага чиқиб чўнқайишни, сенинг ҳақинг ўчоқ боши-ку. (*Бошқа жойга қўйиб, тез-тез ечиниб бўлиб, калитни олар, кўрпаларнинг бир озини ерга олиб, очиб, бояги китобни ахтариб турганда, бир сичқон шитир-шитир қилар, шошилиб келиб эшикка қулоқ солиб.*) Ким экан? Худди отам бўлмасин! Агар келиб қолса-чи, бу шаҳарларни иккинчи кўролмайман-а? (*Бориб яна ахтарар, яна тириқ-тириқ.*) Оббо! (*Қазноққача чиқиб.*) Мулла Дўст, ҳо, Мулла Дўст, ҳайрият! (*Яна келиб кавлар. Сичқон токчада ўйнаб, чиллаёсин ёзиб қўйилган косалар устига тарақлаб тушар.*) Ё олло! (*Турай деганда сандиқ олди этагин босиб, чанқайиб йиқилиб тушар, шошилиб ўрнидан туриб, этагини олиб, сандиқни бир тегиб.*) Падарингга лаънат, сен қолдингми менинг жигримга тегмаган? (*Ҳар ёғин қараб.*) Бу нима бало? (*Чўчиб.*) Ё отамнинг муаккалларимикан? (*Бирдан кўзи тушиб.*) Вой, сени менга ҳазилкаш қилганинг отасига лаънат! Бир жазонгни берайки, умрингда сичқон бўлганингга пушаймонлар егин! (*Токчадан ҳасани олиб, қулайлаб туриб.*) Оллоҳу акбар. (*Урганда ҳасса учи токчага тегиб, ҳасса ҳам, пастдаги косалар ҳам синади.*) Ана холос! (*Сичқоннинг уясига ҳассанинг учини тиқиб.*) Эй мурдор вужуд! Қўлимга тушсанг-а, қорнингни ёриб, қалампир-туз тиқиб, ўлигингни томоша қилсам, мохов! Нима бўлди энди! «Бермаснинг оши пишмас», дегандек нима жавоб бераман? (*Сичқон уяга.*) Нима дейман, фалокат? Астаффирулло! Ҳайрият, бир нарса чақди, деб каромат қилиб келганман. (*Югуриб сандиқни очиб, ичидан хатни олиб.*) Энди буни ёзиб ўтиришга вақт йўқ. Шундай олиб бориб кўрсата-

10

20

30

ман-у азонда бераман, деб олиб келавераман. Шарман-да қилармикан? Бунақа хотинни қўлидан у ҳам келади. Эртагача ёзиб олиб, яна бир ҳийла топаману, соламан-қўяман-да. *(Солиб жойлаган ҳамон эшик тиқиллар, югуриб келур.)* Ким?

Мулла Дўст. Тез бўлинг, қози домла келиб, уйга кирдилар.

Ҳидоят *(шошилиб)*. Мана, ҳозир! Мана, ҳозир! *(Кўрпаларни чатоқ-чатоқ йиғиб, кийиниб чиқар.)*

- 10 Бир оздан сўнг Қози домла билан Мулла Дўст орқама-орқа кирарлар. Қози ҳар томон қараб ҳайрон.

Мулла Дўст *(ниҳоят қўрқиб)*. Лоҳовло валоқув-вато, айтмадимми, бир бало қилади, деб.

Қози. Мулла Дўст!

Мулла Дўст. Облоҳу акбар, ўз паноҳингда сақла! Лаббай, тақсир?!

Қози. Бу нима, ҳамма ёқ бесаранжом?

Мулла Дўст. Айтай десам каломулло, айтмай десам жамолулло. Арвоҳ урди, десанг-чи! *(Қозига.)*

- 20 Янги Ҳидоятхонни бир нарса чаққан экан, шошилиб келдилар-да, эшикни берклаб олдилар. Нима бўлди, билмайман. Ҳозир мен ҳам жанобингиз билан кириб турибман-да.

Қози. Уни бир нарса чақса, косалар *(бориб ушлаб)*, бу ҳасса, човгун нима гуноҳ қилди?

Мулла Дўст. Тақсир, менга шунчалик айтдиларки, уст-бошимни ечсам, чаён экан, қочди, ҳасса билан ураман десам, косага тегди, ўзим қочаман, десам, ҳасса чойдишга тегиб, ўзим кўрпага тегиб, ағнаб кет-

- 30 дим. Отамга айтинг, афв қилсинлар, дедилар.

Қози. Падарига лаънат! Ёмон чақиптими?

Мулла Дўст. Чақипти-ю, тўн-кўйлакнинг устидан ўтмапти-да.

Қози. Қайси гўрдан ёпишипти?

Мулла Дўст *(четга)*. Сомонхонадан... ёпишгандир-да. *(Қозига.)* Бу вақтда бу зормонда ҳамма жойдан ёпиша беради.

Қози. Мадхолиқнинг бувисини сизга мўлжаллаб қўювдик, бу ҳам вафот топипти-да.

Мулла Дўст. Энди, тақсир, бу биз оладиганни Мункар-Накир илибди-да, ўзингиз ҳам сатта Азройил билан ҳамдастурхонни топасиз-да!

Қози. Йўқ-э, энди қуппа-қуруқсиз. Аввал шунақа ўлимга яқинроқ, юқу-юримликни олиб, ундан кейин ўшанинг майда-чуйдасидан бир дурустроғини олиб берамиз, девдик. Бу ошингизга ҳам пашша тушипти-да!

Мулла Дўст. Ўргилай, тақсир! Бебахтнинг ошига пашша ҳам, кана ҳам, сўна ҳам, қолаверса шалоплаб олиб мана шунақа Азройил ҳам, Мункар-Накир ҳам тушаверади. Ундан кўра қуппа-қуруқ бўйи бўлса ҳам олиб бераверинг. Мачитнинг томидами, кесакхонадами, кунимизни кўра берамиз-да!

Қози (кулиб). Нима суюнчи берасиз?

Мулла Дўст (ҳовлиқиб). Жонимни-я, тақсир, жонимни!

Қози. Ишингиз бўлмасин, топдим. Майсарахонни танийсизми?

Мулла Дўст (четга). Ҳаммаси бир жойдан чиқяпти-ку. (Қозига.) Шухратларидан ўргилай, у жанобни билмайдиган жонивор борми, тақсир?

Қози. Мана шу-да. Қалай?

Мулла Дўст (фотиҳа қилиб). Илоҳим, умр-давлатлари зиёда бўлсин.

Қози. Дарров кийининг, ўзлари ҳам келганлар, айтиб чиқинг.

Мулла Дўст. Хўп, хўп. (Чиқиб, қазноқда.) Ҳмм, билдим энди, булар ҳам худони, ҳам шайтонни алдаб, кеча-кундуз хотин устига хотин олиб, яна бировларнинг ҳарамидан термачагини қўймайди... Йигитлик чоғларимни ибодат, тоатлар билан хотин ололмасдан ўтказдим. (Ўйлаб.) Шунда қасамларни кўкноридек товоқлаб ичдик... Бунга ҳам ҳеч нарса бўлмади. Энди бу дунёнинг иши миркам икки экан-да...

* Қўлёзмада икки бет тушиб қолган.— Ред.

М а й с а р а. ...Келин ухлагандан кейин секин олиб кираман, куёви бўлса йўқ.

М у л л а Д ў с т (*ажратиб олиб*). Илоҳи, қўша қарийлик-да.

М а й с а р а кириб турар.

Осонгина гап экан-ку, ўзимизнинг шудимиз йўқ экан-да. Наҳотки, у ерда икки оғиз, бу ерда уч оғиз бештагина ширин, қичиқ гап билан бўлди-ку, гирра солдим икки қўлин, юзидан бўсалар қилдим. Уттиз минг муножот! Бу говпурларга юз тавалло иккам қирқ йилдан буёқ қилиб, оғзим бурни тугил қулоғига, товонига ҳам теккани йўқ эди. Ҳар нарсага юрак, ғайрат керак экан-да. Гап энди бугун кеч бўлиб, эрта тонг отиб, яна кеч бўлишида. Вой-ей, бир узоқки!

Қ о з и (*кириб*). Ҳа, келдими?

М у л л а Д ў с т. Ҳа, тақсир, ичкаридалар.

Қ о з и (*кириб туриб*). Эшикдан бохабар бўлиб ту-ринг.

М у л л а Д ў с т. Хўп, эшик бизнинг ҳарамимиз бў-
20 либ қолди-я... (*Чиқар*.)

Қ о з и. Майсара она, келинг, ўтиринг, ўтиринг!

М а й с а р а (*таъзим билан*). Тақсирим, келдим. (*Утириб*.) Аммо бир хизматни бажо келтиролмадим. Лекин эрта оқшом маҳбуба билан суҳбатлари муборак бўлсин.

Қ о з и. Қуллуқ, қуллуқ, нима хизмат эди у?

М а й с а р а. Тақсирим! Қандай бўлсаки, бир томондан, эрини яхши кўргандан, бир томони, бундай ишларни кўрмагандан келишга асло қабул қилмади. Бир ёгда,
30 кўчада бирор киши фаҳламасин, хусусан ҳарамларингиз сезмасинлар, деб ўзимнинг ҳам олиб келишга унча ройишим бўлмади.

Қ о з и. Тўғри! Нозик иш-да, бу! Ишқилиб, қабул қилдими?

М а й с а р а. Тақсирим, кўп ҳикоялар билан қабул қилдирдим. Ҳаттоки, қози домланинг аччиғларини келтирсанг, эрингни бир баҳона билан зиндонга солди-

риб ҳам бўлса, сени бесару сомон қиладилар, ундан кўра бир кечалик маъсиятни ҳеч бокиси йўқ, у тарафи бўлса, аҳли илмлар, деб, алҳосил, кўп машаққатлар билан бир кечага аранг қабул қилди. Лекин шартимиз бор.

Қозин. Ҳар қанча шарт бўлса, жонимиз билан қабул қиламиз.

Майсара. Бири шуки, бу оқшом то ўргатгунча бир оз ўтириб қайтадилар, токим чўчимасин. Яна бири буки, эрига мен ёлғончи бўлмайин, ўша Мадғозининг 10 берган омонатини бирга олиб борсалар, чунки, ўша пул билан эрини савдога юргизиб қўйсақ, жанобингиз учун ҳар доим фурсат топилар.

Қозин. Хўп, хўп, жонимиз билан қабул қилдик.

Майсара. Яна бир арз.

Қозин. Қани?

Майсара сукут ҳолда.

Мулла Дўст (секин кириб). Бу нима ўтириб қолди? Бир балолари бўлмасин тагин? (Секин ётиб эшикнинг остидан қараб, кўролмай туриб.) Уҳ, нима- 20 ни баҳона қилиб кираману, бир кори ҳол қиларкинман-а?

Қозин. Қани, айта беринг!

Томоқ қирар, Мулла Дўст чўчиб эшикка чиқар.

Майсара. Энди, тақсирим, бевалигим ҳам жонимга тегди.

Қозин. Ҳа, дарвоқеан. Мулла Рўзи аълам сизга ҳеч нима дедими?

Мулла Дўст яна кириб, қулоқ солар.

Майсара. Ҳа, тақсирим!

Қозин. Қалай, шу бизнинг кўп қадрдон дўстимиз ҳам ҳалол бир хизматчимиз Мулла Дўст?

Мулла Дўст (суюниб). Оҳ, оҳ, оҳ!

Қозин. Энди бир оз камбағалроқ-да.

Мулла Дўст. Тилинг кесилсин. Ҳали замон ай-
нитиб қўяди-ю! Бой, деявер! Пиримиз хаста эшон тўрт
таноб ер берамиз, деганлар. Уйинг куйсин, қози!

Майсара. Энди, тақсирим, давлатни ҳам кўрган-
ман, ишқилиб, сизнинг қанотингиз остида бўлсак бўл-
ди-да. Ўзи мўмин-мусулмон бўлса, бечора бўлса ҳам
майли.

Мулла Дўст. Тилингдан аканг, мард қизи пол-
вон ойим! Мендақа мўмин-мусулмон бу дунё, у дунёни
10 қириштира чикмайди. Ишқилиб, қози уйинг куйгурни
муттаҳам қил, жоним тасаддуқ!

Қози. Хўп, хўп, шу ҳафта ичида тўғрилаймиз!

Мулла Дўст. Эртагаёқ деябер-да, нокас!

Майсара. Энди мен қайтай, тақсирим. *(Туришар-
лар.)*

Мулла Дўст. Бўлди бизникиям! *(Чиқар.)*

Қози. Энди эртага оқшом биз қандай борамиз?

Майсара. Шундоқ тағоб билан боқчага ўтадилар-
қўядилар. Боқча эшигин очиб қўяман, бамайлихотир.
20 Куёвни бўлса, узоқ бир жойга узатдим.

Қози. Хўп, хўп. *(Чўнтагидан бир сиқим танга олиб
бериб.)* Мана, опа, буни олинг, хизмати эмас, зиёфатга
харажат қиласиз. Хизмати боқи! Қелиннинг буюрган-
ларини бўлса, эрта оқшом олиб борамиз.

Майсара олур, чиқурлар. Қози қайтиб, Мулла Дўст би-
лан кирар.

Мана, Мулла Дўст, сизга сабр қилинг, десам хафа бў-
ласиз. Бизнинг даргоҳимиздан ҳеч ким қуруқ қайтмай-
ди. *(Китоб олишга тутунар.)*

30 Мулла Дўст. Наҳотки хафа бўлсак, улуғларнинг
назари тошни кимё қилади, дейдилар. *(Четга.)* Тайёр
ошга баковул бўлмай ўл! Пок бўлмаса бузиб қўювдинг-
ку, ланж!

Қози *(китобни олиб чиқиб туриб)*. Эрта-индин
тўй, пул борми, пул?

Мулла Дўст. Тақсирим, бизнинг тожи давлати-
миз жанобингизда. *(Четга.)* Қалтирамай ўлгур! Пай-

пасламай кавишингни киявер. Ўз ёнидан пул сарф қилиб тегадиганини топганман.

Қози кетар.

Ҳай, ҳай, ўлан, жон ўлан, ёр-ёр, тўй сеники...

Тўсуқ тушар.

УЧИНЧИ ТУСУҚ

Ойхонларнинг иккинчи уйи, қаровчининг манглайдан саҳнага эшик, ўнг томонда қазноқ, сўл томонда меҳроб, тоқчалар бор. Уй асбобларини Майсара томонидан сотилиб, яроқсизлари қолган. Қазноқ қоронғироқ кўринур. Майсара ҳўкиз териларини тикиб ўтираркан, тўсуқ очилур.

Ойхон (*шошилиб кириб*). Хола! Қозининг хотинлари Нодирахон келди.

Майсара. Қани? Айт, кираверсин.

10 Ойхон чиқар.

Шу хиёнаткорларнинг жазосини бериш учун бошлаган ишимни поёнига етказай.

Ойхон, Нодира кирадилар.

Нодира. Холажон, қўрққанимдан қиммат-қиммат олтин, кумуш, маржон, сирға — мана шундай зийнатларимни олдим, холос. Уй анжомлари, кийимларим кўзимга тақир кўринмади. Хола, булар нима? (*Текишириб кўрар.*)

20 Майсара. Суюнган кўзга султон кўринмас. Бутун дунё давлати суйган қошида бир мирича қиммати йўқ. Зиндондаги ширин-шарбатдин очиқлиқдаги ситам, ғурбат яхшироқмасми? Буларни ҳам сўраманг, томошасини кейин кўрурсиз...

Нодира. Сизлардан менга шунча ёрдам бўлганда, сизлардан уялдим. Мана шунинг учун қайғурдим. Малъуннинг бир оз олтинидан олай дедим, қўрқдим.

30 Майсара. Ҳай, ҳай, бизнинг бу ишларимизга хиёнат аралашганда, расво бўлар эдик. Яхши қилгансиз. Ҳозирда биз омон кўркам юз қўйиб, саломат йўлга чиқа олсак, барча мурод-мақсадга етамиз. Пул масаласини ҳам топганман. Қози ўз қўли билан ҳозир келтирур.

Нодира. Айтгандай, мен сизга кўрсатган қопчиқни ечиш олдида қози сандиқдан олиб чиқиб кетди. Бу ерга келтирадимми?

М а й с а р а. Албатта, шу ерга келтиради.

О й х о н (*кулиб*). Қайси қопчиқ, хола?

М а й с а р а. Раҳматлик отанг қолдирган қопчиқ.

О й х о н (*Нодирага*). Холам менга: «Қози-аъламларни кўрасан», дейдилар. Мен суйганим учун ҳаромликдан бошқа барча ишга бош эгаман. Лекин бугун пешиндан бери оёқларим, бутун гавдам титрайди, қўрқаманки, билдириб қўйиб, шармандаликка сабаб бўлмагайман.

М а й с а р а. Нима дейсан, қизим?! Менинг бошим 10 қорайиб турган ерда сенинг бир тола қора мўйингни кўрмак Чўпондан бошқага ҳаргиз nasib бўлмагай. Мен бу сўзларни айтиб, сени қўрқиш билан суюнчингни босмоққагина сўйладим. Мен бу бадбахтларни қандай шармандаю шармисор қилишимни ҳали кўрурсан...

О й х о н. Ҳаёрият, Чўпонимдан юзим ёриди.

Н о д и р а. Сиз ҳар кимдан бахтликда устунсиз, чунки кўз очиб, севганни кўргансиз. Бунинг устига аввал худо, қолаберса ҳаммадан меҳрибон холангиз ҳар мушкулларингизда ҳозир. 20

О й х о н. Шукур қиламан.

М а й с а р а. Келинг энди, хуфтон чақирди, ошиқларнинг ивирсийдиган чоғи ҳам яқинлашиб қолди. (*Ҳамма нарсани ёзиб.*) Мана буларни қазноққа олиб кирайлик-чи!

Ҳ а м м а с и. Ё пирим! Шарманда қилма! (*Битта-битта кетадилар.*)

М а й с а р а. Ҳар қайсисини ўз жой-жойига қўяйлик. Токи ёлғиз ўзим шошилмайин.

Н о д и р а (*кулиб*). Холажон, бунча ишни бир ўзингиз бажарурсиз? Булар нима ўзи? 30

М а й с а р а. Тангрим сизларнинг бахтларингизга ёрдам берса, бажарурман.

Н о д и р а. Мунча қийин ишларни кўпайтирмай, қуруқ ўзларини боғласак бўлмасмиди?

М а й с а р а. Қизим, иш қилсанг шундай қилки, бутун дунё кулсин ё бутун дунё йиғласин! Буларни ҳозир сизга тушунтиришга вақт йўқ. Келинг, олиб киринглар! (*Ойхонга.*) Бешиқ қани?

Ойхон. Ҳозир олиб кираман, эшик тагида турибди.

Нодира. Бешик нимага керак?

Майсара. Нодирахон, ишингиз бўлмасин! Қўтаринглар, кеч бўлди. Бешикда куёвингиз ётурлар.

Ҳамма. Ё пирим!

Нодира (*кулиб юбориб*). Хола, бешикка менинг куёвим қандай сиғади?

Ойхон (*кулиб*). Билмайман, холам қандай ишлар қилмоқчи?

- 10 Майсара. Белаганимда кўрурсиз. (*Олиб кириб, қазноққа қўядилар. Ойхонга.*) Беда ҳам келтириб қўй! Арқонларни келтириб қўйганмисан? Болта, теша — ҳаммаси борми?

Ойхон (*кўрсатиб*). Ҳаммаси бор. Бешик билан чиропоя қолди, холос.

Майсара. Тез келтир.

Ойхон чиқар.

- (*Нодирага.*) Жоним қизим, хушёр бўлиб иш кўрайлик, чунки ишимиз ўлимдан қаттиқдир. Бажара олсак, сонсиз кўркамлигимиздир. Мен ҳозир билиб турибманки, суйганинг Тоҳирни кўрмак учун юрагинг ҳар нарсадан кучли тепаётир.
- 20

Нодира ерга қарар.

- Тоҳир ҳам ҳозир келади. Мен сени бу билан кўришти-
рурман. Мен унга шарият томонларини тўғриламоқ учун
қозини қийнаб, аъламларнинг гувоҳлиги билан уч та-
лоқ қўйдиришни ўргатдим. Буни ҳам қўшиб, тамом во-
қеаларни ёздириб қўйдим. Кетар чоқда қолдируرمىз.
Лекин менинг сизларга қаттиқ васиятим шуки, биз
30 жудаям нозик иш устида турганимизни эслаб, саломат
мақсадимизга еткунчали бир-бирингиз билан бўлади-
ган бир хил шўхликдан ўзингизни маҳкам тутасиз, ту-
зукми? Эшитдингми, тушундингми, қизим?

Нодира бутун юзини беркитиб уялар.

Нодира. Наҳотки...

Майсара. Ундан сўнг менга, чақирганда кўмаклашурсиз. Бу иш шундай бўлади, аввал аълам келур, уни бу ерга олиб кирурман, у чоқда сени чақирурман, ана шу сугир териларини шохлари билан, шу икки туёқни мана шу арқонлар билан менга бериб турасан. Ундан кейин қозининг ўғли келур, унда мана бу эчки терини шохлари билан, мана бу туёқлар билан ип боғларини бериб турасан. Аммо қозининг ишини ўзим бажарурман. Ўзингни ҳеч бир сездира кўрма, уқдингми? 10

Ойхон чироғпояни қўйиб, чиқар.

Нодира. Уқдим. Кулиб юбормасам, деб қўрқаман.

Майсара. Астафидуллони тилингдан узма! Кулдинг — бизам ўлим[га] маҳкум бўлганимиздир.

Нодира. Худо сақласин.

Майсара. Яна эсингга соламан, иш буюрганимда, Тоҳир билан овора бўлма. Бундан буён Тоҳир умрлик қучоғингда бўлур.

Нодира (уялиб). Йўқ, хола, асло.

Бир томондан, Ойхон бешикни олиб кирар, иккинчи томондан 20 булар чиқарлар.

Майсара. Беда қани?

Ойхон. Қачон беда, дедингиз? Сомон, демадингизми?

Майсара. Ҳа, эсимда йўқ, сомон қани?

Ойхон. Мана, олиб кираман. (Чиқар.)

Майсара. Сен тур, мен ҳозир, Тоҳир келгандир, олиб келиб кўриштурурман. Чўпон билан Ойхонни ҳам келтириб, сизлар билан қиёматлик ака-ука тутинтирурман. (Чиқар.) 30

Нодира (ийғламсираб). Улуғ тангрим, сенга чексиз шукурлар қилишдан ожизман, икки йилдан бери суйгулимдан айрилиб, бир зolim қўлида қонлар ютиб сақлаган омонатимни ўз эгасига соғлом топширурман...

Ойхон (савадда сомон билан кириб, Нодирага).

Ая, нимага йиғлайсиз? Киши ўз суйганига етганига шод бўлмай, йиғларми?

Нодира. Аянг ўргулсин, бу шодлигим йиғисидир.

Ойхон (*сомонни қўйиб чиқиб*). Ая, рост айтасиз, менга ҳам шундай йиғилар келган эди. Кўпинча Чўпоним кўрганда суйса, кулар эдим, гап сўраса, йиғлар эдим, ҳали холам суйганингизни келтирганда, нима қилурсиз?

Нодира. Жоним ўргулсин, Ойхон! (*Кўрсатиб*.)

10 Уни ҳали кўрмасдан бутун гавдам ўт бўлиб, юрагим чопқир отлар изидек дўпиллайди. Уйда чоқларимда кўзим тушса, шундай бўлар эди.

Ойхон. Аяжон, мен ҳам шундай бўлар эдим. Ҳеч кимнинг юрагини ишқ ўти билан ёндирмасин! Қозига тушганингиздан бери энди кўрасизми?

Нодира. Ора-сира кўриб турар эдим. Марг у кўришларгаки, кўрганим бир бало, кўрмаганим минг бир бало билан жонимни ўртар!

20 Ойхон. Киши хотини бўлгансан, деб таъна отмасмикин?

Нодира. У билан менда қандайин чора бор эдики, бундайин ишларни бўлдирмасак? Тақдирга тан берурмиз, лекин мен унинг севишларига қараганда ҳеч бир ундан бу сўзларни бўлишини умид қилмасман, таъна кутмайман. Ҳамда икки йилдан бери унинг ишқида қозининг қўлини тегизмаганим учун юзим яна ойдинроқдир.

Ойхон. Вой, қандайин?

30 Нодира. Ҳар палла менга тармашса, ўзимни ўлдираман, деб қўрқитдим... Бир кун ҳикоясини сўзларман.

Майсара (*кириб, Ойхонга*). Сен чиқиб тур, қизим. Қизим, Тоҳир келди. (*Нодирада ўзгартириш.*) Зинҳор ўзингни сақла! (*Чиқар.*)

Нодира (*ўзини тузатиб*). Қандайин ёруғлик кунларга етдим.

Тоҳир (*кириб*). Ёлғизим! Сени шундайин шодлик билан кўришда ўйлаб, тиззанга бош қўйиб, шодлик йиғиларимни битказмоқ эдим. Нима қилай, ота, она-

дан ортиқ бир меҳрибоннинг уйида бўлганим учун қўноқлик андишаси йўлимни тўсади. Кечирурмисан?

Нодира (*яқинлашиб, йиғламсираб*). Шодликдан ихтиёрим кетиб, сўзламоққа мажолим қолмади. Одам ақли эришмаган шундай кунларни бизга муяссар қилган меҳрибонлар уйида одоб сақламоқ биз учун лозим бўлса-да, соғинган тилларингдан биргина сўрмай қолишни энг кўркам гуноҳ деб билурман. (*Қучиб ўпишурлар, йиғлаб айрилишурлар.*)

Майсара (*Чўпон билан Ойхонни олиб кирар*). 10
Қиёматлик фарзандларим! Бугун ҳаммамизнинг одимларимиз ҳам ҳақлик учун одимлайди. Мен ўртада тутунганларингиз учун ҳалол тузим билан гувоҳингиз бўлурман. (*Ойхоннинг юзин очар.*)

Ойхон (*Тоҳирга салом қилиб, йиғламсираб*). Қиёматлик оғам бўлинг. (*Туздан олиб тутар.*)

Тоҳир (*олиб*). Шу ҳалол туз ҳақи, қиёматлик туғишган синглим бўлинг. (*Кўз ёши суртар, Майсара Чўпонга туз берар.*)

Чўпон (*тузни бериб*). Шу туз ҳақи, туғишган 20
синглим бўлинг.

Нодира (*тузни олиб*). Қиёматлигим, туғиб ўстирган ота, оналаримдан, опа-сингил, оға-ини, қариндошуруғларимдан кўрмаган бу меҳрибонликларни, ўлсам, қора тушроғим унутмасдир. Шу тузингиз ҳурматидан сиз оғам, бу киши онам, бу киши синглим бўлингиз. (*Чўпон олиб, оғзига солар, хурсанд бўлурлар.*)

Майсара. Энди қадрли қанотларим, ҳаммангиз жой-жойингизга боринг! Ҳушёр бўлингки, фурсат қўлдан кетмасин. (*Чўпон Тоҳирга.*) От, эгар, анжом ҳо- 30
зирми?

Иккови. Ҳозир.

Тоҳир. Она, уй рўзғорингизни нима қилурмиз?

Майсара. Булар сизларнинг қора бошларингизнинг садақаси бўлсин! Икки шербачча икки ёнимда бўлгандан сўнг очликдан кўрқармумен. Кўрдингизми, тузугини сотиб битирдим. Қолгани садқайи саримга... (*Чиқарлар. Бир оздан сўнг Майсара ағламини бошлаб кирар.*) Қани, тақсирим, тўрга марҳамат.

Рўзи ўтирур, фотиҳа ўқур.

Мулла Рўзи. Омин, бизнинг қадамимиз тегди, бало тегмасин, оллоҳу акбар.

Майсара (*таъзим билан*). Хуш келдилар, тақсирим!

Мулла Рўзи. Хушвақт бўлинг! Ҳайрият, боғдан йўл бор экан.

Майсара. Ҳа, тақсирим. Вақти бемаҳал керак-да. Мана, ахир жанобингизга кўчадан келиш кўп ноқулай эди-да!

Мулла Рўзи. Ҳа, ҳа, албатта! Бу бир асрори махфий-да. Ҳай, ҳай, ҳай! Дарвозаларни маҳкам қилинг. Энди биз азон паллада кетамизда-а?!

Майсара. Қачон кўнгиллари хоҳласа. (*Чиқар.*)

Мулла Рўзи (*тўн, саллани қўйиб*). Энди тузук-ча, бафиржароқ бўлиб ўтирайлик, бундай! Қачонлардан бери йиғлаб, йиғлаб боҳазор машаққат топган бафрот кечамиз бу. Бугундек азиз кечаларни бедорлик билан субҳ қилиш керак... Нима деб ишқимни изҳор қилсам экан? Йиғласам, ярашармикан? (*Ўзини тузатиб, эшикка қараб.*) Келмайсизми, эй дилором! Юрак беором бўлди-ку!

Майсара дастурхон билан кирар. Рўзи чўчиб тушар.

Майсара. Энди, тақсирим, бечоралик-да.

Мулла Рўзи. Бизга зиёфат малҳуз эмас. (*Четга.*) Неъмати жаннатни кетир!

Майсара. Шундоғу, қудратим етса, туя сўяр эдим. (*Чиқар.*)

Мулла Рўзи. Мен ер юзига подшо бўлсам, бу дилоромнинг ҳар қадамига минг-минг одам боласини сўяр эдим. Нима деб ўтирибсан, илоҳим, ўзи ёлғиз кирсин-да. (*Туриб кўрсатиб.*) Шундай қилиб, оёғига ўзимни ташлаб ошипта қилай, оҳ, оҳ!

Майсара (*чой кўтариб кирар, Рўзи бир туриб, Майсарани кўриб ҳижолатдан хўрсиниб ўтирар*). Жаноблари бир пиёла чой ичиб турсинлар, мен олиб кирай!

Мулла Рўзи. Тез бўл-ей, мен балони ичай!
(*Майсарага.*) Шундай қилинги, ...ўлдик-ку.

Шу пайтда эшик қаттиқ тақиллар, иккови ҳам фоят чўчийдилар.

Майсара. Вой ўлай, шўрим қурсин! (*Қўлни қўлга урар.*)

Мулла Рўзи (*шошиб*). Нима бўлди, аяжон-а-а-а-а?

Майсара. Ер юткур, келиб қолди шекилли. Нима қиламан, худо урди мени! (*Яна тақиллар.*) Ана, худди ўзи, вой худо-ей.

Мулла Рўзи (*чўчиб туриб*). Келиб қолди, дейсанми? Ана холос-а-а-а! Ҳой, мен нима қиламан энди? Ҳали бир марта кўрмасдан, «Мени худо урди», дегин, бўл тезроқ. Мен қаёқдан чиқиб кетаман, дейман?

Майсара. Гўрда чиқиб кетоласизми?

Мулла Рўзи. Ҳа, мен ўлгани келдимми? Бир ёқдан жўнат мени, дажжол! (*Фоят шошилиб ҳаракат қилар.*) Астафидуллои алъазим, қўлидан бир пиёла чой ичолмасам-а! (*Яна тақиллар.*) Бўл, дейман.

Майсара. Шошманг, тақсирим! Ҳозир чиқиб бўлмайди! У худди гумонсираб келган, эҳтимол ҳар томонга одам қўйгандир.

Мулла Рўзи (*салла-чопонини олиб*). Сен қолма нишона бўлиб. Ахир, бирорта чуқур-пуқур йўқми, дейман.

Майсара. Йўқ-да, ўша ер юткур! (*Яна товуш.*) Вой, худо-ей!

Мулла Рўзи (*елпиниб*). Эй, худо демай ўлгур! Худо дейишнинг ҳам жойи бор-да! Бўлсанг-чи! Мағзава тўкадиган жой ҳам йўқми? Бўл!

Майсара. Шошманг бўлмаса! Бугун сигиримни сўйдириб қўювдим. Мана шунинг терисини олиб кирман-да, устингизга ёпиб, қўллариңгизга икки туёғини бёглаб, олдингизга озгина сомон солиб қўяман. Қирғандан кейин уни алдаб-сулдаб ухлатиб, ундан кейин чиқариб юбораман. Нима дейсиз? Бўлмаса, у билса, худди ўлдиради!

Мулла Рўзи. Э, бошқа илож йўқ, дегин?

Майсара. Йўқ, йўқ-да! Йўқ, чиқиб кетаман, де-сангиз, менинг кўнглим ишонмайди.

Мулла Рўзи. Менинг юрагим қоп-қора, худди каллам узилиб кетаётгандай. (*Яна товуш.*) Ана! Бўла қол! Нима бўлсам, ишқ йўлида бўлдим. Сигир қиласанми, эшак қиласанми, қилавер энди. Ишқилиб ўлмай, шу эшикдан чиқсам, минг тавба қилай. Бўл, дарров.

10 Майсара қазноққа олиб кирар. Ўзи чиқар.

Қаёққа кетдинг тагин?

Майсара. Қеламан ҳозир!

Мулла Рўзи (*чопон, салласини ерга уриб*). Бир кўришмай сигир бўлиб боғланиб ўтирибман-а, худо уриб тутилиб қолмасам-ку, бир кечани ит азоби бўлса ҳам ўтқазаман. Бу ишқ деган касофат ҳар балога тақаркан-да. Уф!

Майсара билан Нодира кирар.

20 Майсара. Бўлинг, тақсирим, девордан ошаман, деб ҳаракат қиляпти.

Мулла Рўзи. А-ҳа-ҳа, бўла қол. Шошма, сигир бўлмай тураверсак, бўлмайдимми?

Майсара. Бу ерга ҳам кириб қолса, нима қиламан?

Мулла Рўзи. Э, сигир бўлиб турганимни кўрмайдими?

Майсара. Сигир экан, деб чиқиб кета беради-да.

Мулла Рўзи. Ахир, сигир билан одамнинг тўнқайганини билмайдимми?

30 Майсара. Мен худди сигирнинг ўзи қилиб қўяман-да, ахир.

Мулла Рўзи. Сигир қазноқда турадимми, демайдимми, ахир?!

Майсара. Уғридан қочириб қўйдим, дейман. Лекин келиб, бундоқ қуйруғингиздан ушласа, «моо» деб қўясиз-да, шатталайсиз!

Мулла Рўзи. Шунда билмайди, дегин!

Майсара. Ҳа, тақсирим.

Мулла Рўзи. Қела қол бўлмаса, тақсиринг ўлсин, шлойим!

Майсара салла, чопонин олиб қўйиб, уни энгаштириб қўяди. Қоронғи бўлгани учун Нодира кўринмай, нарсаларни узатиб турар, аввал икки тўёқни қўлга боғлар.

Ушлаб тураверсам, бўлмайдимиди? Бунинг нима кераги бор?

Майсара. Бошингиз паст бўлиб қолади. Ундан кейин қўлингиз толмайди. Йиқилмай турасиз. Ишқилиб, саломат чиқиб кетишда гап.

Мулла Рўзи. Ҳа, ҳа, гап шундаку-я, лекин хайр, боғлайверинг. Уҳ!

Майсара боғлаб, устига сигир терисини ёпиб, шохини бошига тўғрилаб боғлар.

Бўйнимда арқон нима қилади, тавба, мени сўйишга ҳозирлайсизми? Тўхтанг, юрагим ҳовлиқиб кетяпти.

Майсара. Сизга нима бўлди, тақсирим, хотин кичкиннинг қўлидан ўлдириш келадими? 20

Мулла Рўзи. Қўл-оёғни боғлагандан кейин кичкина боланинг қўлидан ҳам келади.

Майсара. Бўшатиб қўяйми, инонмасангиз, сизни сўйса, бошлаб келган мени соғ қўядими?

Мулла Рўзи. Дарвоқе, хайр боғлайвер-чи, қалам ёзганини кўрамиз.

Майсара. Озгинаям бўлса-да, шубҳаланмасин, дейман-да.

Маҳкам боғлаб, бўйнидан юқори қозиққа тортиб, олдига сомонни тўғрилаб қўяр. Нодира кулгига чидамай, кулиб чиқиб кетар. 30

Мулла Рўзи. Бу нима шитирлайди? Келиб қолдимиди, дейман-а?

Майсара. Йўқ-ей! Киши қўрқса, шундай бўлади. Бўлди, энди мен чиқиб, эшикни очиб, уни ухлатгандан

кейин сизни секин чиқариб юбораман. Бошқа кун қазосини кўрамиз.

Мулла Рўзи. Тез бўлинг-а, қазоси ҳам, жазоси ҳам қурсин, жуда чанқаб, юрак ўт олди-ку!

Майсара. Жомда сув келтириб қўяман, чанқаганда ичасиз.

Мулла Рўзи. Асл сигирнинг ўзи бўлар эканман-да!

Майсара чиқар.

- 10 Шошилиб, «худо хоҳласа», демаган эканмизми, ғунча лабдан ўпамиз деган оғизга бир сават сомон тўғри келди-я! Эй, қудратингдан ўргулай, худо. Илоҳим, яккалингни ҳурмати, шу мол терисининг ичида ўлиб кетмайин-да. Ё ҳафизул бало, ўзинг сақлагин. Яхшиси шуки, бекор тургандан салоти тунажинони ўқиб туриш керак. Аузи биллоҳи...

Ўқир, бу чоққача Майсара дастурхонларни йиғиб, чиқар, Ҳидоят муфтини бошлаб кирар.

- 20 Майсара. Қани, кираверсинлар!
Ҳидоят. Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим. *(Кириб ўтириб, фотиҳа қилур.)* Ҳа!

Майсара *(таъзим билан)*. Хуш келибдилар, нури дийда!

Ҳидоят. Боғда мен анча турдим, бир нарсалар шитир-шитир қилади, хавф қиламан!

Майсара. Нега? Бунда сиздан бошқанинг келишга ҳадди борми, тақсир! Бир-икки бормаган жойда шундай кўринади-да.

Ҳидоят. Албатта, шундай бўлса керак.

- 30 Майсара чиқар.

Худо-ей, етишар кун ҳам бор экан-а! Ишқивозликдан қийин нарса асло йўқ. Ҳар нарса бўлдики, етишдик. Қокилларини бўйнига чирмаб, эгиб, гул рухсоридан бир ўпганда, юз минг бундай заҳматлар турфатул айн-

га йўқолиб кетади-қўяди. Сузиб қараган кўзларингнинг Ҳидоят шайдоси бўлсин! Сенинг шуҳратинг учун бу кулфатлар жоннинг ороми-я, ороми, оҳ! Бу кеча гўё болаларнинг ҳайит кечаларидек кўнглим ўйнаб-ўйнаб, қолипидан, яқинки, чиқиб кетса!

М а й с а р а (*дастурхон олиб кириб солур*). Айланай, фақирлик-да, ҳеч нарса тополмай, бир эчкимиз бор эди, шуни сўйдик, тасаддуғингиз бўлай, бисотимизда бўлса, нималар қилур эдим.

Ҳ и д о я т. Бизга, опа, мол-жон писанд эмас. Менга 10 келиннгизни бир кўриш минг подшоҳликдан афзалроқ. Бу хизматингиз учун мен сизни ўзимдан миннатдор қилишим керак. У ҳам мана энди бўла беради.

М а й с а р а чиқар.

Эй, миянг қурсин, паҳмоқ бош! Менинг томоғимдан таом ўтадим! Мен нима ғамда-ю, бу эчки дардида. Бўлса саккиз тангадир, тўққиз тангадир, гулузорни тезроқ менга рўбарў қилиб, эритиб, юз эчкингни пулини олмайсанми? (*Эшикка.*) ...Қурбонинг бўлай. (*Ҳидоят Ойхон гумони билан нимхез бўлиб ўтириб, уялиб, четга.*) 20 Рухсоринг қурғур, сени кўрганим-кўрган шекилли.

М а й с а р а (*чойдан бир пиёла сузиб*). Мен айтиб келай. Лекин бирдан бўлган ишга кўп уялиб турипти. Узингиз алдаб-сулдаб ишга соласиз-да!

Ҳ и д о я т. Эй, опа! Бизлар кундузи шундай қўпол кўринган билан маҳбуб қўлида кечалари ипакдай эшиламиз қўямиз. Олиб келинг, юракларим ором олсин!

М а й с а р а чиқар.

Салла-тўнни ечиб, нозиккина бўлиб ўтирай. (*Ечиб бўлиб.*) Худоё, раҳматингдан ўргилай, ошхўрга ош, понхўрга нон етказурсан, эшикдан кирса маҳваш, жон қолур, деб ҳеч ишонмайман. Шунинг учун бир келиб, кўнглим олур, деб ҳеч ишонмайман. Бу кичкина гап эмас-а, ўлиб қолиш сал нарса! Билмайман, бу куннинг оқшомини қандай қилиб узайтирсам. (*Эшикка.*) Бу, нимага келмайдилар-а? Ноз қилиб йиғлаптилар, ше-

килли! (Туриб, қулоқ солиб.) Шаҳло кўзингга ҳам ярашур ёш ила кулгу; кел, кел, бери, томсин боли ўтлуқ юрагимга. Қизнинг нози бўлмаса, базмнинг пардози бўлмас. (Юриб.) Оббо, нима бўлди экан? Тасаддуғингга чирмовикдек ўралсин аканг!

М а й с а р а (ошиқиб кириб). Тақсирим, боғда нима кўриб эдингиз?

Ҳ и д о я т (шошилинч). Нима бўлди?

10 М а й с а р а. Ҳовлида одам шарпаси бор. Орқангиздан одам кўрганмикан?

Ҳ и д о я т. Тўғри айтасизми-а? Ё олло! Мен жуда хилват кўчалардан келиб эдим-ку!

М а й с а р а. Шўримиз қуриди, тақсирим! Худди кувим пойлаган экан. Нима қиламиз?

Ҳ и д о я т (обдираб). Тузукроқ қарадингизми? (Четга.) Ошгаям пашша тушди, дегин. (Салла-чопонни чуватиб, қучоқлаб.) Бу зорманда!

20 М а й с а р а. Қелин қўрққанидан ҳуши кетиб қолди, икковингиз-ку майли, бу ўртада мени худо урди. (Ийғлаб.) Худди тилка-тилка қилади-да, во-ей!

Ҳ и д о я т. Сени ўлдирган мени соғ қўядими? Оёғим ҳам тортмовди. Қўй, бошқа гапни: бўлари бўлиб, жаббори аъзам урди. Тез бўл, қутулишнинг иложини қил! (Эшик тирқ этар, иккови чопиб, уй бурчагига яшири-нурлар.) Ана холос, ўлдик!

М а й с а р а. Лоилоҳо, иллолло, вой!

30 Ҳ и д о я т. Марг, иллолло, тилинг кесилсин. Ишнинг пахтасини чиқариб, тагин калима ўгиради-я! Эй худо-ей, тавба қилдим... (Бир оз жим бўлгандан сўнг.) Бошқа нарса шекилли, қарагин!

М а й с а р а. Ўзингиз қаранг, мен қўрқаман!

Ҳ и д о я т. Мен сенга энди қоровул бўламанми!

Эшик тақиллар.

М а й с а р а. Мана энди кўчадан келди. Нима қиламиз?

Ҳ и д о я т. Қелган жойимдан чиқиб кета қолай!

М а й с а р а. Вой тақсирим-ей! Содда экансиз-да! Бояги шарпасидан ҳеч томондан қутулиб бўлмайди.

Яна тақиялар.

Ҳидоят. Бўл, дейман, ахир! Мана, тагин тақилла-
япти. Ҳали замон бузиб киради. Э, худо, бундан бош-
қа азобинг йўқмиди! Муҳаббат ўлсин, шунақа бемаҳа-
лига учратса! Бўл, дейман, астағфирулло.

Майсара. Энди бир илож бор, холос. Қўнсангиз,
ўшанда бир ўлимдан қоласиз.

Ҳидоят. Ҳали ўлим ҳам бор, дегин!?

Майсара. Шармандалиқ минг ўлимдан ҳам ёмон.
Ойхонни отангиз ҳам яхши кўрардилар. Бу ўлдирмаса 10
ҳам номус билан аччиқ устида отангиз остирадилар.

Ҳидоят. Айтганинг тўғри! Энди юрагим ваҳима
олди. (Четга.) Отамга беадаблик қилиб, худонинг қаҳ-
рига қолдим, жаззам!

«Тақ-тақ».

Бўла қол! Бўлгани бўлипти, ҳа!

Майсара. Ҳалиги ўзингизга сўйган эчкининг те-
рисини олиб чиқиб, устингизга ёпаман. Қазноққа олиб
кириб қўяман. Уни келиннинг олдига алдаб-сулдаб кир-
гизиб ухлатаман-да, сизни чиқариб юбораман. Ту- 20
зукми?

Ҳидоят. Кириб кўриб қолса, эчки қазноқда нима
қилади, демайдимми?

Майсара. Касал бўлиб қолган эди, дейман. Бош-
қа илож йўқ.

Яна «тақ-тақ».

Ҳидоят. Бўла қол! Майли, ишқ кўйида бир мар-
та эчки бўлсак бўлибмиз! Дадам Иса карвоннинг ўн
бир яшар қизини олганда, (Майсара қазноққа кетар)
дарчани очиб, бундай қарасам, елкасига миндириб туя 30
бўлиб ўйнашяпти. Бирпасдан кейин ит-ит ўйнашга ту-
нишди. Тўғри, хотин деганни нима билан бўлса кўнг-
лини овлаш керак. Дадамга қараганда ҳали мен жуда
ҳам ёшман. (Соқолини силар, эшик «тақ-тақ».) Қелди!
(Бориб, қулоқ солар.)

М а й с а р а (*аъламнинг қулоғига*). Ҳозир ухлагани чиқди.

М у л л а Р ў з и. Жудаям ўлиб бўлдим-да, сув ҳам қўймадинг, юрагим ўт олди, ўт!

М а й с а р а. Ҳозир кетади. Зўрға алдадим. Мабодо бу ерга кирса, ҳадеб сомон еб турасиз, қўйруғингизни ушласа, шатта солинг. Мен йўталсам, «моо» денг, қаттиқ йўталсам — қаттиқ, юмшоқ йўталсам — юмшоқ, тузукми?!

10 М у л л а Р ў з и. Оғзимда ҳеч нам йўқ. Сомонни қандай чайнайман, ахир! Шатта солсам, оёғимда туёқ йўқ, билиб қолмайдими?

М а й с а р а. Оғзингизни тиқиб тура беринг, шатта солганда манави кавушни кийиб олинг.

М у л л а Р ў з и. Хайр, хайр, тезроқ бўл, ўлиб бўлдим. (*Кавушни кияр.*) Минбаъд бу номаъқулчиликни қилсам, ҳамма хотиним минг-минг талоқдан бўлсин-а!

Ҳ и д о я т (*эшик қаттиқ тақиллар*). Уҳ, энди бузади, кирса ўлдирмай қўймайди, қаёққа кетди бу жодугар.

20 М а й с а р а чиқар.

Қаёқдасан, юрагим хуноб бўлди-ку!

М а й с а р а. Қани, тўнларни ечинг!

Ҳ и д о я т. Шундай устимдан ёпавер-да, ахир!

М а й с а р а. Бўлмайди, тақсирим, тери кичик.

Ҳидоят ечинур, Майсара терини унинг устига ёпиб, шохни бошига қўйиб боғлар.

Ҳ и д о я т. Бунисига нима бало бор энди?

М а й с а р а. Эчки бешоҳ бўладими? (*Туёқни боғлар.*)

30 Ҳ и д о я т. Бунинг нимаси тағин! Тоза расво қилди-ку!

М а й с а р а. Айланай, тақсирим, бошингиз паст бўлиб, билиниб қолади. (*Бўлгандан кейин.*) Мана, тақсирим, худди эчкининг ўзи бўлдингиз. Энди мен сизни...

Ҳ и д о я т. Энди шошма! Бўлгани-ку бўлди, энди

мени бир сассиқ молхонага боғлаб, ахлатнинг ичида тонг отгунча саситмасанг гўрга эди!

М а й с а р а. Айтаяпман-у, тақсирим! Мана шу қазноққа қўяман. У ерда ўғридан қочириб қўйган янги туққан сигирим бор. Шунинг ёнига боғлаб қўяман, мабодо ҳадиксираб кира қолса, ўзим бирга кираман. Ёнингизга боргизмайман. Лекин мен секин йўталсам — секин, қаттиқ йўталсам — қаттиқ, эчкига ўхшаб «ў-ў-ў» дейсиз, чунки индамай турсангиз, эҳтимол сезиб қолар. Қани, мен йўталай, сиз айтинг-чи! (*Секин йўталар.*) 10

Ҳ и д о я т. Мени тоза ўйнатади шекилли! (*Майса-рага.*) Ҳали эчки қилиб бўлдинг, тагин «ба»лаши ҳам борми? Мен «ба»лашни биламанми?!

М а й с а р а. Наҳот шу «ба»лашни билмасангиз!

.....*

М у л л а Д ў с т. Облоҳу акбар, мохов бўлдинг, қози.

М а й с а р а йўталар, қози бешикда йиғлар.

Минг лаънат, аспалосопин.

Ч ў п о н. Юзини оч, бир кўрай-чи! 20

М у л л а Д ў с т. Ҳў, қози, имонингни ўгур!

М а й с а р а. Қўй, болам, юзини кўрма, кўрқасан! Мана оёғини кўр!

Хотинлар оғизларини ушлаб кулар, М а й с а р а эшикка чиқар.

Ч ў п о н (*бориб кўриб*). Нима қиламиз, хола? Шарманда-ку!

Т о ҳ и р. Ука, чораси шуки, оёғини арралаб, соқол, мўйлабларини бўлса, қириб ташлаймиз.

Қ о з и. Тавба қилдим, худо!

М у л л а Д ў с т. Арвоҳ урди, қози! 30

Ч ў п о н. Оёқ-қўлини кесиб, соқолини қирган билан соғ қолурми?.. Яхшиси шуки, тирик кўмамиз.

* Қўлзмада 14 бет тушиб қолган.— *Ред.*

Қози (*қўрқиб*). Ингга, худоё, паноҳ бер! Ингга,
ё Баҳовиддин, ингга! (*Ииғлар.*)

Майсара. Йўқ, болам, мен ҳали ҳеч кимга кўр-
сатганим йўқ. Анави уйга кирайлик, бир маслаҳатим
бор. Бир эчки билан сигиримизни дарров хомталаш қи-
лайлик, зора тонггача ўнгарилса. (*Чиқарлар.*)

Мулла Дўст (*баланд товуш билан, бехосдан*).
Хайрият, қози ўлимдан қолди.

Қози. Кимсан?

10 Мулла Дўст. Тек ётаверинг, Мулла Дўстман.

Қози. Сени нима жин урди?

Мулла Дўст. Сизни урган жин! Жим туринг, бу
кун ҳам озлик қилмасин!

Қози. Ҳаром ўлгур, пайт қилган экансан! Сенга
тўй-ку бўлар эди!

Мулла Дўст. Тўйдан илгари чашнасини қилай,
девдим, балога йўлиқдим.

Қози. Қаердасан?

20 Мулла Дўст. Те-ек тураверинг, чироғпояман!
Ахир жим туринг!

Майсара қазноқда кўринар. Мулла Рўзи, Ҳидоят шо-
шиб сомон еярлар, иккови бир-бирини сезишиб.

Мулла Рўзи (*халқ томонига секин*). Кимсан?

Ҳидоят. Сиз кимсиз?

Майсара йўталар.

Иккаласи. У-ў-ў, моо-моо!

Майсара. Мана иккови касал. Қўрқаман, ўлиб
қолмасин. Яхши келдинг!

30 Чўпон. Мен дарров қассобни олиб келай, бўлмаса.
Иккови (*баравар ҳайбат билан қичқириб*). У-ў-ў,
моо-мооо!

Ҳаммалари кулишиб қотурлар.

Мулла Дўст. Қози тақсир!

Қози. Ҳа, Мулла Дўст!

Мулла Дўст. Эшитаяпсизми?

Қози. Ҳа, жуда ҳайронман, нима товушлар? Бошим қотди, ақлим йўқ!

Мулла Дўст. У томонда ҳам худо урганлар бор шекилли.

Қози. Мулла Дўст, ишимиз хароб!

Майсара. Бўлди ўйин ҳам. Вақт кетди, қани очиқинг бу жинояткорларни! Ҳордиқ чиқсин!

Етаклашиб бу уйга олиб кирурлар. Майсара қози билан Мулла Рўзининг юзини очар, қатор қилиб қўйиб, хўп кулишурлар.

10

Қалайсиз, уйинг куйгурлар! Сизларга ким айтдики, хотинларнинг қўлидан ҳеч иш келмас, деб! Биз ҳам одам боласимиз... Ҳали сизми шариатнинг посбони! Минг лаънат сизга! Қалай дейсиз?!

Нодира (*келиб, тарсаки билан қозини уриб*). Ҳа, бетингни ел есин-а, соқолинг гўрда чирисин, икки йилдан бери оби дийдамни қизил қон қилдинг!

Ажратурлар.

Чўпон (*қозининг юзига тупуриб*). Тфу, ифлос! Ҳали сенми шунча хотин билан тагин бировларнинг ҳарамига кўз соладиган! Минг лаънат, юз минг лаънат!

20

Тоҳир. Садқайи гап кетсин... (*Ёнидан устарани олар.*)

Майсара. Ҳай, сен нима қиласан, болам?

Тоҳир. Ният қилган эдим, қозини қўлга туширсам, соқол-мўйлабларини қириб юборай, деб. Қўй, онажон, буларни бу дунё, у дунё масхара қилиш керак.

Чўпон. Менинг гапимга қирсанг, барчасини бир бошдан қирасан. Лекин шундай қириб битирма. Тез бўл, мўйлаби билан соқолининг бир томонини қириш керак. Биз ҳозирлик кўрайлик. (*Чиқарлар.*)

30

Тоҳир. Эй, имонсиз! (*Бир мушглаб.*) Менинг ўзим қўлга туширсам, қонингни ичардим. Қиёматли онаминг сўзини кесолмадим. Улсанг, қутулардик...

Ҳаммаси (*йиғлаб*). Тавба қилдик, тавба қилдик!

Тоҳир. Қичқирма, биллоҳил азим, бошингни кесаман.

Сукут. Майсаралар ҳаммаси тайёрланиб чиқар.

Майсара (кириб қозига). Мадғозининг омонат қопчиғи қани?

Қози (йиғлаб). Қиссамда.

Майсара (олиб). Гапир!.. Ҳақ жойида қарор топар эканми?

Бошқалар киришиб кулишурлар.

10 Мулла Дўст (четга). Худойим, бизни шундай шарманда қилмас!

Қози. Ҳар қанча гуноҳни худойим кечирар эди. Энди кечиринглар. Одамлар қаторида қолурлик ҳолимиз қолмади. Бизнинг қўл-оёқларимизни бўшатинг, тоғлар орасида бир умр юрайлик!

Майсара. Сиз ҳайвонларни ҳам мурдор қиласиз. Тоғлар сизга ҳайф. Нодирани уч талоқ қўй, бўлмаса, жонингни хотин бошим билан оламан!

Қози. Минг марта уч талоқ қўйдим.

20 Майсара. Ол, Тоҳир. Нодиранг ҳалолнинг бўлсин! Тоҳир (ихтиёрсиз қучиб, ўпиб). Худоё, шукур!

Чўпон. Хола, вақт кетди! Нима қиламиз?

Майсара. Буларни бунда қўйиб кетсак, ортимиздан одам етар. Ҳа, қоровулларни нима қилдингиз?

Тоҳир. Тамом боғладик, чурқ этмайди.

Майсара. Бўлмаса, юрт то олашовир бўлиб, из олгунча буларни ўтин бозорига олиб бориб қўйиб, кетиш керак. Токи эрта бозор элга суюнчи томошалар бўлсин.

30 Ҳаммалари (йиғлаб). Худо ҳақи, бира тўла ўлдириб кетинглар!

Майсара. Биз сиздек одамхўрлардан эмас!

Тоҳир. Қичқирманг, малъунлар! (Майсарага.) Нима қиламиз? Ана у иккови юролмас?

Майсара. Эплаб-сеплаб қозини аъламга минди-ринг, анави чирроғпояни қозининг ўғлига минди-ринг, етаклаб чиқинг.

Тездан миндирарлар. Уриб, уйни айлантириб чиқарлар. Майсара Чўпонни четга чақирар.

Уғлим, шу таъзир оз эмас... Ҳовли юзига чиқаргандан кейин қасам бериб бўшатурсиз.

Чўпон. Қўйинг, майли, шарманда бўлсинлар!

Майсара (*юзидан ўпиб*). Холанг ўргулсин... Сафаримиз бехатар бўлсин... Менинг ҳақи ҳурматим, эрликни бой берма!

Чўпон. Тоҳир-чи?

Майсара. Уни кўндирдим.

Чўпон. Хайр, сенинг ҳурматинг.

Майсара. Қани, подани ҳайданг!

Уриб-уриб, қотиб кулиб, олиб чиқурлар.

Тўсуқ тушар.

10